

Gyermekotthonban gondozott gyermekek életkörülményei és önálló életkezdési esélyeik

HCM111

2025.01.05.

Tartalomjegyzék

Témaválasztás indoklása	1
1. Elméleti háttér	3
1.1. A gyermekvédelem és a hozzá kapcsolódó alapfogalmak	3
1.2. A gyermekvédelem története	5
1.3. A magyar gyermekvédelem rendszere, célja az 1997. évi XXXI. törvény a gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény tükrében	9
1.3.1. A gyermekvédelmi szakellátás Magyarországon	11
1.3.2. A lakásotthonok fogalma, típusai, működésének sajátosságai	13
1.4. A fogyatékoság	17
2. A kutatás	18
2.1. A kutatás célja és kérdései	18
2.2. A kutatás helyszínének bemutatása	19
2.3. A kutatás módszerének, eszközeinek és a kutatás körülményeinek a bemutatása	20
2.4. A minta bemutatása	21
2.5. A kutatás eredményeinek elemzése és bemutatása	22
Összefoglalás	33
Irodalomjegyzék	36

Témaválasztás indoklása

Napjainkban egyre jellemzőbbé vált a családszerkezet megváltozása, ami annak is köszönhető, hogy az utóbbi évtizedekben átalakult a család helye és szerepe a társadalomban.

„A család, mint elsődleges szocializációs színtér szerepe egész életünk során jelentős. A hozott társadalmi tőke, a szülői minták, a testvércapcsolatok egyaránt kiemelkedő hatással bírnak a tanulmányi és nem tanulmányi eredményességre, a szociális kapcsolathálóra, az intra- és integrációs beágyazottságra, valamint a tanulmányok melletti munkavállalásra is. A család szerkezetében bekövetkező változás azonban negatív irányba befolyásolhatja a gyermek fejlődését, csökkenhet tanulmányi és nem- tanulmányi eredményessége, valamint az egészségkockázati magatartásformák prevenciája is magasabb” (Balogh, Nagy és Solymosi, 2021:7).

Varga (2009) megfogalmazása alapján a gyermekvédelmi rendszerbe bekerülő gyermekek többségének családi környezete nem az elvárható gondoskodást nyújtotta, szüleiktől nem kaptak pozitív mintát. Ennek következménye az is, hogy az ilyen gyermekek hátránnyal indulnak az élet minden területén, nehezebben illeszkednek be, nehézséget okoz számukra a gyermek-, illetve lakásotthonba való beilleszkedés és a szabályok betartása. Emiatt fokozott figyelmet kell fordítani a gyermekotthonban nevelkedő gyermekekre, figyelembe kell venni saját szükségleteiket, állapotukat és adottságaiknak megfelelő ellátásban kell részesíteni őket. Biztosítani kell számukra a megfelelő pedagógiai segítséget, fejlesztést.

Lehetőségem volt az egyetemi tanulmányaim során egy Hajdú- Bihar Vármegyében működő Gyermekotthoni Központ lakásotthonait megismerni, betekintést nyerni azok működésébe és a gondozott gyermekek életébe, mindennapjaiba. Ebből adódóan az itt szerzett tapasztalatok által úgy döntöttem, hogy kutatásomat ezen a területen végzem.

Herczog (2013) szerint kevés olyan kutatás áll a rendelkezésünkre, melyek valós képet nyújtanak a megelőzés és a korai beavatkozás hiányáról, ugyanis a beutalások száma nincsen összhangban a súlyosbodó gondokkal, melyek hatással vannak a gyermekek gyermekvédelmi helyzetére.

„A szakellátásba utalt gyermekek életkörülményei, életkilátásai sajnálatosan nem sokban különböznek az otthonélő, súlyosan veszélyeztetett, de valamiért a családból ki nem emelt gyerekektől, és iskolai eredményeik, továbbtanulási esélyeik is hasonlóak” (Herczog, 2013: 2).

A következő fejezetekben tisztázásra kerülnek a dolgozat gyermekvédelemi témájának szempontjából kiemelt jelentőségű fogalmak különböző szerzők meghatározásai alapján, így önmagában a gyermekvédelem és a gyermekvédelmi gondoskodás, ehhez kapcsolódóan a gyermekvédelmi szakellátás és az utógondozói ellátás. A kutatási területre való tekintettel kifejtem a fogyatékoság fogalmát is, melynek szempontjából releváns az előítélet, a diszkrimináció és a veszélyeztetettség, mint alapfogalmak ismertetése. A fogalmi meghatározásokat követően a gyermekvédelem történetének leírása következik Veczkó (2007) szakaszolását alapjául véve, majd a magyar gyermekvédelmi rendszer és az 1997. évi XXXI. gyermekvédelmi törvény céljainak kifejtésére kerül sor. Ezt követően a gyermekvédelmi szakellátás, a lakásotthonok sajátosságainak részletes ismertetése és a fogyatékoság témakörének rövid bemutatásáról lesz szó.

Dolgozatomban vizsgálom a gyermekotthon lakásotthonaiban gondozott gyermekek jelenlegi élethelyzetét, életkörülményeit és későbbi önálló életkezdéshez szükséges képességeik meglétét. Továbbá célom feltárni a kortárs csoportba és az életükben jelenlevő társadalmi csoportokba való beilleszkedésük sikerességét, tanulmányi eredményességüket és későbbi életcéljaikat a jövőre nézve. Célom, hogy a kutatómunkám során megismerjem a szakemberek véleményét a gyermekvédelmi szakellátás keretein belül megvalósuló lakásotthonokban gondozott gyermekek életkörülményeiről és további életkezdési esélyeiről. Kutatómunkám során fontosnak vélem felmérni az intézmény kapcsolatrendszerét, az intézmények és szakemberek közötti interprofesszionális együttműködés megvalósulását a gyermekek fejlődése érdekében, hiszen a gyermekvédelemben nélkülözhetetlen a kooperáció és a team munka, mely más szakemberek, illetve a család és a gyermek bevonásával történik. Az interprofesszionális együttműködés erősítése a gyermekvédelmi rendszeren kívül más rendszerekkel is jelentős, mint az oktatás, az egészségügy és a kultúra.

1. Elméleti háttér

1.1. A gyermekvédelem és a hozzá kapcsolódó alapfogalmak

Ebben a fejezetben a dolgozat témája szempontjából kiemelten fontos fogalmakat definiálok különböző szerzők meghatározásai alapján.

A gyermekvédelem „A gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermekhelyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység” (Resperger, 2012: 131).

Rákó (2011) megfogalmazása alapján fontos különbséget tenni a gyermekjólét és a gyermekvédelem között. A gyermekjólét minden gyermek szükségletének kielégítését igyekszik megvalósítani a szociális körülményektől függetlenül. Jellemzője, hogy szükségletként értelmezi a helyzetet, nem pedig problémaként és veszélyeztetettségként. Támogatást biztosít a szülőknek a feladatok elvégzéséhez. A gyermekvédelem konkrét problémák kezelésére irányul, védi a gyermeket a szülők magatartásával szemben.

Soltész (2018) szerint a gyermekvédelem két nagy területre osztható, megkülönböztethetünk általános és speciális gyermekvédelmet. Az általános gyermekvédelem fogalmába tartoznak a szociális szolgáltatások, a közoktatás, az egészségügy, a társadalombiztosítás szolgáltatásai és a különböző pénzügyi ellátások, melyek elősegítik és megteremtik a gyermek szociális, fizikai és szellemi fejlődésének feltételeit. A speciális gyermekvédelmet a gyermekvédelmi szakellátás intézményei, a gyermekotthonok, a lakásotthonok, a nevelőszülői elhelyezés és az S.O.S. Gyermekfalvak alkotják, de ide sorolhatjuk még a gyermekjóléti alapellátásokat is. Ezek feladata a gyermek fejlődésének folyamatában már bekövetkezett problémák orvoslása, kezelése és korrekciója. A speciális gyermekvédelem azonosítható a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerével, amely a veszélyeztetett helyzet prevenciójára és az utógondozásra fókuszál. A gyermekvédelmi gondoskodás elrendelt hatósági intézkedésen alapuló ellátás és védelem. Ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti.

A gyermekvédelmi szakellátásra Herczog (2007) szerint akkor kerül sor, ha a gyermekvédelmi alapellátás keretében a családnak nyújtott segítség nem volt elégséges ahhoz, hogy a gyermek helyzete rendeződjön, veszélyeztetettsége megszűnjön. A szülők nem tudtak, vagy nem akartak

együttműködni. A szakellátásban nevelkedő gyermekek közül manapság minden harmadik gyermek különleges vagy speciális ellátásra szorul.

Varga (2009) szerint 1997 után létrejöttek a speciális és különleges szükségletű gyermekek részére gyermekotthonok és lakásotthonok, valamint újabb ellátási formák alakultak az utógondozottak számára is. A szakellátás keretein belül speciális ellátást kell biztosítani az olyan gyermek számára, aki súlyos személyiségfejlődési zavarokkal, illetve súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket mutató, ezen kívül a súlyos beilleszkedési zavarokat vagy súlyos antiszociális magatartást tanúsító, valamint az alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő gyermek számára. Különleges ellátást biztosít a különleges gyermekotthon a tartósan beteg, fogyatékos gyermekek, valamint a koruk miatt különleges szükségletű 0-3 évesek számára. A különleges gyermekotthon feladata, hogy az ott elhelyezett gyermek számára állapotához és korához igazodó különleges ellátást biztosítson. A szakdolgozat során végzett kutatást olyan lakásotthonban végeztem, melyben kizárólag különleges szükségletű gyermekek ellátásról gondoskodnak, így fontosnak tartom meghatározni a fogyatékos fogalmát is.

A fogyatékos fogalmát az 1998. évi XXVI. a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény 4. §-a a következők szerint fogalmazza meg: „Az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmazódásával – él, amely környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételét korlátozza vagy gátolja”. Hazánkban évről évre nő a sérülten született, a későbbiek során kialakuló eltérő fejlődésű és viselkedésű vagy a veszélyeztetett gyermekek száma. Az érintett gyermekek a kora gyermekkori intervenció rendszerében segítséget, ellátást és támogató szolgáltatást kapnak, ami magába foglalja a terápiás, gyógypedagógiai fejlesztő és tanácsadó tevékenységeket is (Kereki, 2010).

Resperger (2012) megfogalmazása alapján az utógondozói ellátás segítséget nyújt az egyén társadalmi reintegrációjában, lehetőséget ad felsőfokú végzettség megszerzésére, munkakeresésre, az otthonteremtési támogatás bevezetésével a lakáskörülmények rendezésére. „Az 1997. évi gyermekvédelmi törvényünk szabályozásának köszönhető, hogy a gondoskodás alatt álló gyermekek nagykorúságuk elérése után is – utógondozói ellátás keretében – a gyermekvédelmi szakellátás keretében maradhatnak” (Resperger, 2012: 134).

A téma szempontjából fontos fogalomként jelenik meg az előítélet és a diszkrimináció is. Dajnoki és Balázs-Földi (2016) szerint a gyermekvédelmi gondoskodásban élőkkel szemben erőteljesen jelen vannak a társadalomban az előítéletek, ami nehézséget okoz a beilleszkedésükben. Előítéletről akkor beszélhetünk, ha az előzetesen kialakult elképzelések,

még új információk hatására sem változnak meg. Az előítélet, a sztereotípa és a diszkrimináció nem szükségszerűen, de összefügghetnek. A negatív diszkrimináció egy csoport negatív megkülönböztetését jelenti a társadalom többi részétől, ami gyakran az előítélet következménye. A hátrányok csökkentését a leszakadó társadalmi rétegek esélyeinek növelésével lehet elérni. Egyenlő bánásmód értelmében tilos a hátrányos megkülönböztetés, vagyis a diszkrimináció. A 2003. évi CXXV. az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényben a 8. § definiálja azokat a magatartásokat, melyek hátrányos megkülönböztetésnek tekinthetők. Többek között közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül, ha egy személy vagy csoport neme, faji hovatartozása, bőrszíne, nemzetisége, fogyatékossága, egészségi állapota, egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban (2003. évi CXXV. tv. az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról 8. §).

A gyermekvédelem szempontjából alapfoglomként jelenik meg a veszélyeztetettség fogalma, hiszen ez alapozza meg az állami beavatkozást és az esetleges családból történő kiemelés. Soltész (2018) szerint a veszélyeztetettség mértéke megmutatja, mikor van joga beavatkozni az államnak, ennek jeleit a jelzőrendszer tagjainak feladata észrevenni és jelezni. „A veszélyeztetettség minden olyan magatartás, cselekvés vagy mulasztás, folyamat vagy helyzet, amely miatt a kiskorú megfelelő erkölcsi, szellemi, testi fejlődése, gondozása, tartása, nevelése vagy oktatása a szülő környezetében nem biztosított, a kiskorú helyes irányú fejlődését károsan befolyásolja, vagy gátolja” (Soltész, 2018: 7).

1.2. A gyermekvédelem története

A gyermekvédelem történetében többféle szakaszolást is megkülönböztethetünk. Ebben a fejezetben a Veczkó (2007) által szemléletbeli különbségek alapján elkülönített 4 szakaszt elemzem különböző korszakokként, melyek a következők:

1. „Az elhagyott és a kitett gyermekek helyzete az ókori népeknél,
2. A szegénykérdés keretében a karitás segítségével megvalósuló gyermekvédelem,
3. Az állami és a karitatív intézmények időszaka,
4. A rendszeres és intézményes gyermekvédelem alakulásának időszaka” (Veczkó, 2007: 18).

Varga (2008) tanulmányában megfogalmazza, hogy a társadalmak viszonya a gyermekekhez már a legelső írásos emlékek óta nyomon követhetők, azonban ekkor még csak a gyerekek jogi helyzetét és gondozási feltételét szabályozták. Az athéni társadalmakban az intézményesülés

nélküli szokásrend volt az elterjedt, itt az elhagyott gyermekeket Herkules templomába tették, majd később befogadó szüleik rabszolgájává váltak. A normann társadalmakban a törvénytelen gyermekeket meggyilkoltatták, a germán társadalmakban pedig a fogyatékkal élő gyermeket mocsárba fojtották. Ennek ellenére már ezekben az időszakokban is fellelhetők az árva gyermekek gondozásának nyomai. A hátrányt szenvedő gyermekeket az alapvető szükségletek kielégítésével próbálták támogatni. A felvilágosodás korában létrejött egy szemléleti átalakulás, mely szintén nagy változást hozott. Ebben az időszakban a társadalom egyre inkább a gyermekek felé fordult és az állam is egyre nagyobb szerepet vállalt a gyermekvédelemben. Először is létrejöttek a nevelőintézetek az elhagyott gyermekek számára, azt követően megalkották a gyermekek védelmére irányuló törvényeket, amik a gyermekek védelmének rendszerére irányultak. Tehát már 150- 200 éve elkezdődött a gyermekvédelmi rendszer kiépülése, viszont az ekkori ellátások kapcsán nem beszélhetünk sem érzelmi gondozásról, sem értelmi fejlesztésről, hiszen az ellátások ebben az időben mindössze a fiziológiai szükségletekre irányultak. A munkára nevelés volt az egyetlen neveléssel kapcsolatos cél, amivel együtt járt a társadalmi normaként elfogadott testi fenyítés.

Varga (2008) szerint Európában a kereszténység elterjedésének korszakát a gyermekmentés jellemezte, valamint több törvény is megalkotásra került ezzel kapcsolatban. Az egyház megtiltotta, sőt bűnnek minősítette a gyermekek kitevését vagy elpusztítását. Az árvák számára lelencházak jöttek létre, mint egyházi fenntartású intézmények. Az egyház gondoskodott az árva gyerekekről, ruhát, pénzt gyűjtöttek számukra és a templomok elé bölcsőt helyeztek ki. Ebben az időszakban a gyermekek két csoportját különböztették meg, a normális gyerekeket, akik családban éltek, és az abnormálisokat, akik árvák, fogyatékosok vagy elhagyottak voltak. Erős változást a reneszánsz kora hozott a gyermekvédelemben, hiszen megváltozott a gyermekekről alkotott vélemény. Európában egészen az 1500- as évekig nem jöttek létre nagyobb gyermeklétszám befogadására alkalmas intézmények. Egyre inkább fontosabbá vált az a nézőpont, hogy a nevelés anyanyelven történjen, valamint az oktatás a munkás életre készítse fel a gyermekeket. Európában az elmúlt 100 évben beszélhetünk a rendszeres és intézményes gyermekvédelem kialakulásáról és működéséről. Az Európai országok hasonló fejlődésen mentek keresztül az elmúlt 100 évben, azonban a II. világháború időszaka mérvadó különbségeket hozott.

Magyarország gyermekvédelmi történetét illetően a kora középkorig tekinthetünk vissza. Elsősorban I. István törvényeiben fedezhetjük fel az özvegyek és árvák védelmét, később Mária Terézia egészíti ki törekvéseit. Ebben az időszakban az állam nem volt jelentős szerepvállaló a gyermekvédelem ügyében, a család nélküli gyermekek felnevelése az egyház és a közösségek

feladata volt. Egészen a XVII. századig az egyházi gondozás volt a jellegzetes ellátási forma. Magyarországon az állami gyermekvédelem megjelenése I. József 1711-es rendeletéhez köthető. Az 1724-es rendeletében fogalmazta meg, hogy minden község köteles a saját árváiról gondoskodni. Mária Terézia 1749-es rendeletei a szegényügyi igazgatást célozták. Ebben az időszakban mindössze néhány egyházi lelenház működött az országban. Csak az 1800-as évek végén bővült az árvaházak száma Magyarországon, 105 árvaház működött a század végére, közülük 9 állami, 4 megyei, 18 községi, 45 felekezeti és 29 egyesületi. Egészen addig, míg a gyermekekről való gondoskodás nem a gyermeki jog részeként járt, addig az árva gyermekek sem kaphattak a családban nevelkedőkhöz hasonló minőségű ellátást. A XX. század végére Magyarország elől járt a gyermekvédelem állami ellátórendszerének átalakításában azzal, hogy újabb és újabb törvények jöttek létre. A magyar gyermekvédelem alapjait rakta le a Széll Kálmán-féle 2 törvény, melyben elismerték az elhagyatottnak nyilvánított gyermekek jogát az állami oltalomra 15 éves korig. Bár a rendeletek megalapozták a gyermekvédelem alapjait, de az állam továbbra is támaszkodott az egyházra és a társadalmi szervezetekre.

Varga (2008) szerint a század első évtizedeiben a gyermekvédelmi feladatok összemosódtak és a különböző eseteket lehetetlen volt együtt kezelni. Nem voltak külön intézmények az árvák, az elhagyott gyermekek gondozására, a nélkülözők segélyezésére, a veszélyeztetett gyermekek védelmére, a züllés útjára lépett gyermekek reintegrációjára és a betegség miatt gondozásra szorulókat ellátására sem. A prevenciós intézkedések csak a 20-as évektől kezdődtek meg és akkor is csak a fővárosban. Fontos lépés a gyermekvédelem történetében, az 1924-ben a Népszövetség által kiadott Genfi nyilatkozat, mely kimondja, hogy a testi fejlesztés és gondozás mellett a gyermeki jogok körébe tartozik az oktatás és a nevelés is.

Czirják (2008) szerint a második világháború előtt az állami nevelés alatt álló gyermekek számára a nevelőszülői ellátás volt a leginkább elterjedt forma. Ebben az időben úgynevezett telepeken helyezték el a nevelőszülős gyermekeket, ahol egyszerre több család is gondozta a családból kikerült gyermekeket orvosi és telepfelügyelői felügyelettel, emellett ruhát és iskolai felszerelést is biztosítottak számukra, valamint kötelező volt az óvodáztatásuk és a 6 elemi elvégzése is. A felügyelők évente nyomon követték a gyermekek fejlődését a családi látogatásokkal. Ennek ellenére biztos javulás nem volt megfigyelhető az árvák élethelyzetének javulásában. 1950-ben a gyerekek 79%-a (24 356) élt nevelőszülőknél. 1971-ig nőtt a nevelőotthonokban élő gyermekek száma és 20% alá csökkent a nevelőszülői elhelyezés.

Czirják (2008) szerint 1954-ben született egy törvényi határozat, mely jelentős volt a magyar gyermekvédelem fejlődése szempontjából, ennek célja visszaszorítani a nevelőszülői intézményt a gyermekek kizsákmányolástól való megóvása érdekében. Ezzel egyidőben

fejlődött a szocialista gyermekvédelem, melynek célja volt az intézményrendszernek az uralkodó ideológiának megfelelő pedagógiai- pszichológiai fejlődés elérése, a szocialista társadalomba beilleszkedni tudó felnőtté nevelés. A gyermekvédelmi rendszer átszerveződött, de még mindig nem tudta érvényesíteni a gyermeki jogokat. 1957- ben megalakult az Országos Gyermekvédelmi Tanács (OGYIT), mely nagyon befolyásos szervezet volt. A felgyülemlett társadalmi problémákra reagálva olyan reformot indított el, melyek szolgálták a rendszer fejlesztését, mint a gyermekvédelmi körzetek kialakítását, alap-ellátórendszer kiépítését és a Gyes bevezetésének javaslatát. Emellett sor került a gyermekvédelmi otthonok minőségfejlesztésére is, köztük pszichológus alkalmazása az intézményben, gyermekvédelem oktatása a felsőoktatási intézményekben, pedagógiai szolgáltatások bővítése és a gyermekbántalmazással szembeni fellépés. Azonban politikai okból kifolyólag megszüntették a szervezetet 1961-ben. 1945 után átalakult a gyermekvédelem rendszere és fogalmai. Többek között megszületett az intézeti gyámság fogalma, az elhagyott gyermek kifejezés helyett az állami gondozott gyermek elnevezés került használatra. Az állami gondozást kiterjesztették 18 éves korig és az atyai hatalom helyett a szülői felügyelet fogalmát vezették be. A veszélyeztetettség kezelése hatósági feladattá vált, az állami gondozásba vételnél nem az elhagyatottságot vették figyelembe, hanem azt a helyzetet, hogy a gyermek milyen mértékben veszélyeztetett. A nevelőszülői rendszer lassan leépült és megjelentek olyan ellátási formák, amelyek támogatták a családban nevelést.

Varga (2008) szerint az 1971-es törvény kinyilvánította, hogy a gyermekvédelem állami feladat és kiterjed a hátrányos helyzetűekre is. 1974-ben a családvédelmi törvény kialakította az állami gondoskodás összefüggő rendszerét, melyben megjelent az állami gondozottak életkezdésének segítése és az utógondozás. Valamint létrejöttek olyan nevelőotthonok, melyek életkor és nem szerint differenciáltak voltak. 1987-ben törvénnyel szabályozták, hogy minden 10 ezer fős településen kötelező családsegítő intézmény létrehozása, ami szociális, mentális, jogi és pedagógiai segítséget nyújtott a családoknak. A gyermekjóléti szolgálat hálózatát az 1997- es gyökeres átalakulást követően hozta létre a gyermekvédelem rendszere. Célja, minél kevesebb gyermek számára legyen szükséges a szakellátásban való elhelyezés, azonban vészhelyzet esetén az azonnali ideiglenes hatályú elhelyezés és a veszélyeztető környezetből való kiemelés szükséges. Ezzel egyidőben megkezdődött az állami ellátórendszer átalakítása. 1997-től megkezdődött a lakásotthonok népszerűsítése, ezzel leváltva a nagylétszámú nevelőotthonokat. Az új gyermekvédelmi törvény hatályba lépésére egészen 1997- ig kellett várni. A gyermekvédelmi törvény egy olyan szociális hálózatot épít ki, amely segíti a családból való kiemelés elkerülését.

Varga (2008) szerint a rendszerváltást követő időszakban megváltozott az ifjúsági ügyekkel foglalkozó intézményrendszer is. Létrejött számos olyan szervezet, mely az ifjúsággal foglalkozott. 2000-ben megalapult a Lakásotthonok Országos Szakmai Egyesülete a Gyermekért (LOSZE) egyesület, melynek célja a szülők elvesztése vagy egyéb ok miatt magukra maradt gyermekek családi jellegű gondozása, nevelése, értelmi, testi, erkölcsi fejlődésének elősegítése, önálló életre, munkára, családalapításra való felkészítése az egyesület segítségével eredményesebb legyen. Az egyesület szakemberek útján tájékozódik a lakásotthonok életéről, különösen az ott élő gyermekek személyiségfejlődéséről, szükség szerint segítséget nyújt a nevelőmunkához. Kapcsolatot tart a magyar és külföldi gyermek- és ifjúságvédelmi szervezetekkel és a magyar állami és társadalmi szervezetekkel. A jelenlegi gyermekvédelmi törvény elkülöníti a gyermekvédelmi gondoskodás területeit.

1.3. A magyar gyermekvédelem rendszere, célja az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény tükrében

Neményi és Messing (2007) kutatása szerint az 1997-ben meghozott XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról valódi áttörést jelentett a gyermekvédelem szerepéről, feladatáról, hatásköréről való gondolkodás terén. Az intézményrendszer átalakulása olyan változásokat hozott, mely által csökkenhet a beutalt gyermekek száma. Ilyen változás a prevencióra való nagyobb hangsúly fektetése, a korábbi nagylétszámú gyermekotthonok lebontása és a családiasabb otthonok kialakítása, valamint a nevelőszülői kihelyezések gyarapodása. Ennek eredményeképpen a gondozott gyermekeket a családiasabb elhelyezési formák felé irányíthatják. Később azonban a változások ellenére több kutatás is azt bizonyította, hogy a gyakorlatban a törvény nem érvényesül.

„Az 1997. évi XXXI. törvény magába foglalja és megállapítja az alapvető célokat és szabályokat, miszerint az állam, a helyi önkormányzatok és a gyermekek védelmét ellátó természetes és jogi személyek, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezetek meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel segítséget nyújtsanak a gyermek törvényben foglalt jogainak és érdekeinek érvényesítéséhez, a szülői kötelességek teljesítéséhez, illetve gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről és megszüntetéséről, a hiányzó szülői gondoskodás pótlásáról, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült fiatal felnőttek társadalmi beilleszkedéséről” (1997. évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 1. §).

Rákó (2014) szerint a törvény meghatározza a gyermekek alapvető jogait és kötelességeit, a gyermekek védelmének rendszerét és az alapvető szabályokat. Ezen kívül magába foglalja a szülői jogokat és kötelességeket, a pénzbeli és természetbeni ellátásokat, mint a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt, a gyermektartásdíj megelőlegezését és az otthonteremtési támogatást, valamint a személyes gondoskodást nyújtó ellátások általános szabályait, az alapellátások és szakellátások céljait.

Balogh, Gregorits és Rácz (2019) szerint az 1997. évi XXXI. gyermekvédelmi törvény a gyermekvédelmi intézményrendszer célját határozza meg. Ellátásokkal és intézkedésekkel segíti a gyermekek jogainak és érdekeinek érvényesülését, a szülői kötelességeknek a teljesülését, megelőzi és megszünteti a gyermekek veszélyeztetettségét. A gyermekvédelem egy komplex szolgáltatási rendszer, mely időben reagál a családok és gyermekek szükségleteire, mindezt különféle források bevonásával. A családból történő kiemelés elkerülése érdekében a képessé tétel módszerét, valamint prevenciós megoldásokat alkalmaznak. A szülők a gyermekvédelem másodlagos célcsoportja, így az ők oldalukról fontos elérni a szülőség elismerését, támogatását. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy mind az alap- és szakellátás esetében a gyermek biztonsága, fejlődése és a gyermekkel való kapcsolat alakulása szempontjából jelentősen fontos a beavatkozás időbelisége. A szakemberek vonatkozásában a legfontosabb tényezőt a gyermek helyzetének rendezésében a családdal kialakított kapcsolat minősége teszi. A hatékonyabb beavatkozás eléréséhez a szakembernek együtt kell működnie a szülőkkel a családi szükségletek kielégítése érdekében. Hazai viszonylatban jelentősek a területi és belső strukturális egyenlőtlenségek a szolgáltatások elérésében, valamint kiterjedtségében egyaránt.

Resperger (2012) a hazai gyermekvédelmi rendszer két funkcióját különbözteti meg, ami alapján a gyermekvédelem két nagy területét különíti el. A proaktív/ problémamegelőző gyermekvédelem magába foglalja a pénzbeli és természetbeni ellátásokat és a gyermekjóléti alapellátásokat. Ezeken keresztül elősegíti a gyermekek családban történő nevelkedését, segít megelőzni és megszüntetni a már kialakult veszélyeztetettséget. A reaktív/ problémakezelő gyermekvédelem magába foglalja a hatósági intézkedéseket, a gyermekvédelmi szakellátásokat és ellátást nyújt a családjukból kiemelt gyermekek számára. A szerző szerint az 1997. évi gyermekvédelmi törvény az intézményi elhelyezés helyett a családba helyezés lehetőségét helyezi előtérbe, vagyis a családjukból kiemelt gyermekek számára a leginkább családközi megoldásokat kell biztosítani. Ezen kívül a gyermek- és ifjúságvédelem célja a vérszerinti családjukból kikerült gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése, valamint helyettesítő védelem és a nevelésükről- gondozásukról történő gondoskodás nyújtása.

1.3.1. A gyermekvédelmi szakellátás Magyarországon

„Szakellátás keretében kell biztosítani az ideiglenes hatállyal elhelyezett, nevelésbe vett kiskorú gyermek otthont nyújtó ellátását, a fiatal felnőtt további utógondozói ellátását, valamint a szakellátást más okból igénylő gyermek teljes körű ellátását, továbbá a gyermekvédelmi szakszolgáltatást” (Resperger, 2012: 132-133).

Resperger (2012) szerint a törvény előírja szakellátás biztosítását a családjukat átmenetileg, vagy tartósan nélkülözni kényszerülő gyermekek számára. Szakellátás keretébe tartozik az otthont nyújtó ellátás, az utógondozói ellátás, a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás. Ezek a gyermekvédelmi intézmények a 0- 18 éves nevelésbe vett gyermek teljes körű ellátását, törvényes képviselőtét, szükségüknek megfelelő gondozást, nevelést, tankötelezettségük biztosítását és önálló életvitelük elősegítését látják el. Valamint a gyermekvédelmi gondoskodásban nagykorúvá vált fiatal felnőttek (18- 25 év) utógondozását, utógondozói ellátást látják el a gyámhivatal elrendelése alapján. Az otthont nyújtó ellátások két formáját különböztethetjük meg: a nevelőszülői gondoskodást és a gyermekotthoni elhelyezést, melyek biztosítják az elhelyezett gyermek, fiatal teljes körű ellátását, a családi kapcsolatok fenntartását, a hazakerülést elősegítő családgondozást, az örökbefogadás elősegítését, valamint az utógondozást az önálló életkezdéshez. Otthont nyújtó ellátások körébe sorolhatjuk a nevelőszülői elhelyezést, a gyermekotthoni elhelyezést, a lakásotthoni ellátást, a befogadó otthoni ellátást, a különleges gyermekotthont, a speciális gyermekotthont és az utógondozói otthont.

Resperger (2012) szerint a szakellátásban részesülő gyermek ellátását elsősorban nevelőszülőknél, lehetőség hiányában pedig gyermekotthonban, valamint, ha a gyermek egészségi állapota indokolja, ápolást- gondozást biztosító intézményben kell biztosítani. Az 1997.évi XXXI. gyermekvédelmi törvény is kimondja, hogy a gyermekotthonba való elhelyezésre csak akkor kerülhet sor, ha a gyermek nem kerülhet örökbefogadásra, sem nevelőszülőhöz, ugyanis a nevelőszülői elhelyezés a gyermek szempontjából előnyösebb. Szakellátásban nevelkedő gyermek esetében olyan szakmai segítségnyújtás megvalósítása a cél, mely által megvalósulhat a családi hátrányok kompenzálása, a traumák feldolgozása és a sikeres társadalmi reintegráció. A nevelőszülői ellátás lehetőséget ad a személyes kapcsolatok alakítására és a családi környezet megteremtésére, ami jelentősen fontos a gyermekkori fejlődés szempontjából, hiszen ekkor a család szerepe rendkívül meghatározó. Kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a gyermek olyan családi környezetben nőjön fel, ahol a testi, értelmi és érzelmi biztonság és egészséges fejlődés feltételei biztosítottak számára.

„A gyermekkori szocializáció alapvetően meghatározza és sokszor megfordíthatatlanul kijelöli a felnőttkori életesélyek, viselkedés, életmód lehetséges módját” (Herczog, 2007: 6).

Resperger (2012) szerint az otthont nyújtó ellátások hatósági intézkedés alapján vehetők igénybe, a gyermekgondozási helyére javaslatot tesz a területi gyermekvédelmi szakszolgálat (TEGYESZ). A TEGYESZ olyan komplex feladatköröket lát el, mint a gyermekvédelmi szakértői bizottság működtetése, a gondozási hely meghatározásának előkészítése, az örökbefogadhatóvá nyilvánítás és az örökbefogadás előkészítése, gyámi tanácsadók, hivatásos gyámok és eseti gondnokok alkalmazása, valamint szakmai, módszertani segítségnyújtás.

Rákó és Erdei (2024) szerint a Magyarországon élő 0-18 éves gyermekek számának csökkenésével párhuzamosan nőtt a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek száma. 2014-ben 1.734.421 gyermek élt az országban, 2023-ra ez a szám 1.685.876 főre csökkent. A gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek számát tekintve 2014-ben 20.135 fő élt nevelőszülőknél vagy gyermekotthonban, 2023-ra 21.428 fő került elhelyezésre, ami 1.293 fős növekedést jelent. Összességében megállapítható, hogy Magyarország népességének és gyermeklétszámának folyamatos csökkenése mellett a szakellátásban élők száma növekvő tendenciát mutat. Az elmúlt évek statisztikai adatai alapján kirajzolódik, hogy bár a gyermekvédelmi törvény bevezetése után csökkent a gyermekvédelmi intézményekbe bekerülő gyermekek száma, az elmúlt években folyamatosan nő a szakellátásba kerülő gyerekek száma (Rákó- Erdei, 2024).

Resperger (2012) szerint napjainkban a szakellátásban élők közül minden harmadik gyerek különleges vagy speciális ellátásra szorul, továbbá a nyilvántartott gondozottak 8%-a három évesnél fiatalabb, ezért kora miatt igényel különleges ellátást. Megjelentek a speciális és különleges szükségletű gyermekek ellátására szakosodott gyermekotthonok és lakásotthonok, valamint az utógondozottak számára fenntartott férőhelyek újabb formái, mint az utógondozó lakásotthon és a külső férőhely. Ezen kívül lehetőség van különleges vagy speciális nevelőszülőknél történő elhelyezésre is.

Az 1997. évi gyermekvédelmi törvény szerint a nevelőszülőknél több típusa ismert. A speciális nevelőszülő saját háztartásában látja el a súlyos disszociális tüneteket mutató vagy pszichoaktív szereket használó gyermek vagy fiatal felnőtt speciális ellátását. A különleges nevelőszülő a különleges ellátást igénylő, fogyatékkal élő, tartós beteg, illetve 0-3 éves korú gyermek gondozását- nevelését látja el saját háztartásában (1997. évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, 54. §).

1.3.2. A lakásotthonok fogalma, típusai, működésének sajátosságai

A lakásotthoni ellátás az otthont nyújtó ellátások körébe sorolható, így a szakellátás ezen intézményét részletezem, mert a szakdolgozat témáját tekintve ez kiemelten kezelendő. Az otthont nyújtó ellátás az elhelyezett gyermek, fiatal teljes körű ellátását, a családi kapcsolatok fenntartását és a hazakerülést segítő gondozást – amennyiben ez nem lehetséges, akkor az örökbefogadást elősegítését -, illetve a visszailleszkedéshez, az önálló életkezdéshez szükséges utógondozást foglalja magába. Az otthont nyújtó ellátás hatósági intézkedés által vehető igénybe, melyet nevelésbe vétel esetén a kerületi gyámhivatal, ideiglenes elhelyezés esetén a gyermekvédelmi törvényben meghatározott hatóságok hozhatnak meg. Az otthont nyújtó ellátások két lehetséges formája ismert a nevelőszülői gondoskodás és a gyermekotthoni elhelyezés.

„A lakásotthon olyan gyermekotthon, ahol önálló lakásban vagy családi házban történik a gondozott gyermek, fiatal felnőtt elhelyezése. A lakásotthonban legfeljebb 12 gondozott gyermek, fiatal felnőtt helyezhető el. 12 fős lakásotthonban egyidejűleg legfeljebb 1 fő kettős szükségletű, 1 fő speciális szükségletű vagy 4 fő különleges szükségletű gyermek helyezhető el” (15/1998. NM rendelet, 125. §).

Rákó (2014) szerint a lakásotthonok olyan pedagógiai céllal jöttek létre, hogy a gondozott gyermek képessé váljon saját háztartás vezetésére, az önálló életre. A lakásotthonokban általában 5 munkatársból álló nevelői team foglalkozik az ott elhelyezett gyerekekkel. Az ellátás során figyelembe kell venni a gyermek korát, állapotát és szükségleteihez igazodó oktatást, szakképzést, foglalkoztatást, valamint ápolását, szocializációját, reszocializációját, továbbá habilitációs és rehabilitációs kezelését is. A hatósági intézkedések közé sorolhatjuk a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet megállapítását, a védelembe vételt, a családba fogadást, az ideiglenes hatályú elhelyezést, nevelésbe vételt, a nevelési felügyeletet, az utógondozást és az utógondozói ellátást.

Rákó (2014) megállapítja, hogy az 1997 utáni években a nagylétszámú gyermekotthonok felől a lakásotthonok felé tolódott a hangsúly. 1997 előtt csak kis számban, kísérleti jelleggel működtek lakásotthonok Magyarországon, azonban a gyermekvédelmi törvény bevezetése után körülbelül 300 lakásotthon működik az országban. Az intézményes ellátásokon belül a lakásotthoni elhelyezési forma sokkal gyermekcentrikusabb, több lehetőséget kínál a személyes kapcsolatok kialakítására, a praktikus készségek és a társas helyzetek elsajátítására, segítve ezzel az egészségesebb felnőtté válást. Sikeresebben készíti fel a fiatalokat az önálló életre, sokkal inkább családi mintát nyújt, mint a hagyományos, nagylétszámú gyermekotthon. A lakásotthonok megszervezésének fontos eleme, hogy a gyerekek számára szükséges

pedagógiai, szociális szolgáltatásokat a lakásotthon környezetébe található intézmények biztosítják, ezzel is segítve a benne élők szocializációját. A gyermekvédelmi intézményekben gyakran előfordul a szökés, melyek száma utalhat arra, hogy a gyermekek mennyire elégedettek az életkörülményeikkel.

Rákó (2014) szerint különleges gyermekotthon keretein belül kell gondozni a koruk miatt (0-3 éves) különleges ellátást igénylő, tartósan beteg illetve fogyatékkal élő gyermekeket. Továbbá az intézménynek biztosítani kell a 6 éven aluli, fogyatékos és részterületen fejlődési elmaradást mutató gyermek korai fejlesztését, gondozását. Az 1997. évi XXXI. tv. és a végrehajtási utasítása szerinti 15/1998. NM rendelet, 127. §-a szerint a különleges gyermekotthon alapfeladata, hogy a kora miatt sajátos szükségletekkel bíró 3 év alatti, a tartósan beteg vagy fogyatékos és a kettős szükségletű gondozott gyermek számára állapotához és korához igazodóan különleges ellátást vagy különleges és speciális ellátást együttesen biztosít. A különleges lakásotthon vállalhatja a 6 évesnél fiatalabb, fogyatékos és részterületen fejlődési elmaradást mutató gyermek ellátását is, ebben az esetben a különleges lakásotthon együttműködik a pedagógiai szakszolgálattal. Az 1997. évi XXXI. tv. és a végrehajtási utasítása szerinti 15/1998. NM rendelet, 128. §-a szerint a különleges lakásotthon feladatai közé tartozik a gondoskodás, a szocializáció, a habilitáció és a rehabilitáció, kettős szükségletű gyermek esetében a reszocializáció is. A különleges lakásotthonban legfeljebb 10 fő helyezhető el, ebből egy csoporton belül legfeljebb 8 tartósan beteg, vagy 8 középsúlyosan, súlyosan fogyatékos vagy 10 enyhén fogyatékos. Egy csoportban legfeljebb 1 fő kettős szükségletű gyermek helyezhető el.

„A speciális gyermekotthon, a speciális lakásotthon és a gyermekotthon speciális csoportja a szakellátás keretében a súlyos pszichés tüneteket mutató, a súlyos disszociális tüneteket mutató, a pszichoaktív szert használó és a kettős szükségletű, 12. életévét – kivételesen indokolt esetben 10. életévét – betöltött gondozott gyermek számára kötelezően ellátandó alapfeladatként a gyermek állapotához igazodóan az a)-c) pont szerinti esetben speciális ellátást, a d) pont szerinti esetben különleges és speciális ellátást együttesen biztosít” (15/1998. NM rendelet, 126. §)

A rendelet szerint speciális gyermekotthonban kell biztosítani a súlyos személyiségfejlődési és pszichés zavarokkal küzdő, a súlyos beilleszkedési zavarokat vagy antiszociális magatartást tanúsító, továbbá alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő, szenvedélybeteg gyermekek speciális ellátását. Az 1997. évi XXXI. tv. és a végrehajtási utasítása szerinti 15/1998. NM rendelet, 126. §-a szerint a speciális lakásotthon feladata a gyermekekről való gondoskodás, szocializáció, reszocializáció, habilitáció és rehabilitáció. A speciális lakásotthonban legfeljebb 8 fő helyezhető el, egy csoporton belül csak azonos nemű gyermekek

helyezhetők el. Nagy szükség van a gyermekjóléti, illetve a gyermekvédelmi intézményekre, kiemelkedően a kedvezőtlen helyzetbe került családok, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező szülők, a gyermekeket eltartani nem tudó családok részére.

Rákó (2014) szerint az intézményekben élő gyermekek helyzete a tanulás szempontjából is sajátos, hiszen jelentős hátrányokkal, lemaradásokkal küzdenek, melyek elővetíthetik az iskolai kudarcokat. Ennek oka lehet, hogy a család nem tölti be megfelelően a szocializációs funkcióját és nem teremti meg az ahhoz szükséges feltételeket. Problémát jelenthet az is, hogy a szülők nem, vagy nem megfelelő mértékben képesek átadni a gyermeknek a kulturális tőkét. Néhány szakember kihangsúlyozza a pedagógus szerepét is a probléma kezelésében. Felmerülhet kérdésként, hogy esélyt adnak-e az iskolai közösségbe való beilleszkedésre, pótolni tudják-e a szociális hiányosságokat, melyek felhalmozódtak a családi nevelés során, illetve esélyt adnak-e a szabályok betartásának megtanulására. Az iskola meghatározó szerepű a gyermek későbbi életútjában, valamint a pedagógusi hozzáállás is döntő jelentőséggel bír a fiatal társadalomhoz és normatív szabályrendszerekhez való viszonyulásában. Ezen kívül a gyermekvédelmi intézményben élő gyermekek körében még nagyobb jelentőséggel bír a kortársak szerepe. A kortárskapcsolatok segíthetik a gyermekek beilleszkedését a környezetükbe. A gyermekvédelmi intézményben nevelkedő gyermekek az iskolán kívüli idő jó részét is a társaik körében töltik, ezzel ellentétben a családban élő gyermekek az időnek egy részét családtagjaikkal töltik. Emiatt a szakemberek hangsúlyozzák a testvérek egy intézményben való elhelyezésének fontosságát, hiszen a testvérek egymást segíthetik a beilleszkedésben. A kortárskapcsolatok negatív hatása abban jelenik meg, hogy a kortársak jelentősen befolyásolják az alkohol,- drogfogyasztást, valamint más devianciák kialakulását. A gyermekvédelmi intézmények próbálják betölteni a család helyettesítését, itt sajátos körülmények között valósul meg a szocializációs funkció, ezért sajátos szocializációs színtérnek tekinthetők a gyermekvédelmi intézmények. (Rákó, 2014)

Rákó (2014) Gilligan alapján a gyermekotthonok négy funkcióját különbözteti meg: gondozást, védelmet, kompenzációt és előkészítést. Gondoskodás keretein belül a gyermek életkorának megfelelően az alapvető fizikai, pszichoszociális és érzelmi szükségleteket elégítik ki. A védelem funkciója alatt az intézménybe kerülő gyermeket veszélyeztető tényezők megszüntetését, védelem biztosítását a gyermek számára a veszélyekkel szemben, valamint pozitív célok kitűzését értjük. A kompenzációs funkció keretében az intézmény igyekszik kompenzálni a gyermek életében felmerülő hiányosságokat. Ez megvalósulhat oktatási, egészségügyi szolgáltatások igénybevételevel, vagy speciális terápiák igénybevételevel a gyermeket ért traumák feldolgozása érdekében. Az előkészítő funkció jelenti a gyermek

felkészítését az önálló életre, továbbá a családba való visszahelyezés, illetve a társadalomba való beilleszkedés segítését.

Rákó (2012) szerint a gyermekotthonok és a lakásotthonok a kollégiumhoz hasonló funkciókat töltenek be, azonban több sajátosságot mutatnak, hiszen fontos szerep jut az életmódmintának is, ami az önálló életre való felkészítés szempontjából kiemelt jelentőségű. A gyermekotthonok, lakásotthonok részben átveszik a család szerepét, szocializációs feladatait, valamint a nevelőnek kiemelt szerep jut a mintaadásban. Ez a kiscsoportos lakásotthonokban könnyebben megvalósítható, mint a korábbi években a nagy létszámú gyermekotthonokban. A lakásotthonok keretében kiemelt jelentőségű a felzárkóztató funkció, hiszen a bekerült gyermekek többsége jelentős tanulmányi és szocializációs hátrányokkal kerül be az intézménybe, melynek feladata a hátrányok mérséklése. Ezeknek a hátrányoknak a mérséklésére különböző szakembereket, pedagógusokat, pszichológusokat alkalmaznak. A szabadidős funkciót az intézmények rekreációs programokkal próbálják megvalósítani, mely segítségével a gyermekek megtanulhatják az ember fizikai, lelki és szellemi erejének megújításának a fontosságát. A reszocializációs funkció komplex és speciális nevelési folyamat keretében valósul meg, melynek célja az antiszociális fejlődésirányú és/vagy bűnelkövető fiatalok speciális szükségleteinek teljes vagy célszerű kielégítése, ezáltal szocializáltsági szintjük javítása, továbbá társadalmi integrációjuk/ reintegrációjuk segítése.

Zrinszky (2002) szerint a lakásotthonok intézményeiben biztosítani kell az otthonosság elvének a megvalósulását és az ehhez szükséges feltételeket. Az otthonosságot biztosítja a lakásotthonokban, hogy 2-3 fő kerül elhelyezésre egy szobában, így a gyerekek nagyobb önálló térrel rendelkeznek, valamint a gyermekek maguk is részt vehetnek a háztartási teendők ellátásában, az otthoni környezet rendjének fenntartásában és a családi életre való felkészülésben.

Ploeg (1986) szerint az intézmények fontos feladata a családokkal való kapcsolattartás segítése és a kapcsolattartás feltételeinek a megteremtése. A kapcsolattartás jelentheti a család, a hozzátartozó látogatását vagy a gyermek hazalátogatását is. Ezen kívül fontos a szülőkkel való együttműködés is, hiszen a gyermekotthoni nevelés során megosztott felelősséget vállal magára az intézmény és a szülő. A szerző kiemelte, hogy fontos alapelv az intézményes elhelyezés során az is, hogy az ott töltött idő minél rövidebb legyen, ennek eléréséhez szintén szükség van a családdal való kapcsolattartásra, valamint a család felkészítésére a gyermek visszafogadására. Továbbá Ploeg (1986) megállapította, hogy az intézmények feladata rendkívül összetett, mert mind a gyermek szocializációját, mind a szülők segítését és a gyermek nevelésére alkalmassá tételét is segíteniük kell.

1.4. A fogyatékoság

A dolgozat elméleti részében fontosnak tartom érinteni a fogyatékoság témakörét is a kutatási helyszínre való tekintettel. A KSH (2022) adatait alapjául véve megállapíthatjuk, hogy Magyarországon több mint 41 000 értelmi fogyatékosággal élő személy él, összességében valamilyen fogyatékosággal pedig 273 558 ember él. Az adatok alapján kijelenthetjük azt is, hogy közülük sokan megtalálhatóak a gyermekvédelem rendszerében is.

Molnár (2024) a WHO egészségmeghatározása szerint írta le a fogyatékoság általános értelmezését, miszerint a fogyatékoság nem betegség, hanem állapot. Továbbá két csoportba sorolta a fogyatékosággal élő személyeket, születéstől fennálló és később bekövetkezett károsodás szerint. Típusai szerint többféle csoportot is kategorizálhatunk: értelmi fogyatékoság, mozgássérültség, látássérültség, hallássérülés, siketvakág, beszéd fogyatékoság, autizmus és többszörös fogyatékoság. Az értelmi fogyatékoság mára már elfogadott és használt fogalommá vált és állapotnak vagy tünetegyüttesnek nevezik. Azonban régebben előfordult, hogy az értelmi fogyatékoságot betegségnek tekintették. Biológiai meghatározások alapján az értelmi fogyatékoság alapvető kiváltó oka a központi idegrendszer sérülése, amely miatt az egyén élete során több, valamint hosszabb távú segítséget igényel, ami teljesen személyre szabott. Fontos megjegyezni, hogy bár támogatásra van szükségük, előfordul, hogy néhány jobb képességű közép súlyos értelmi fogyatékkal élő ember képes közel teljes életet élni, ezáltal munkát találni is.

2. A kutatás

2.1. A kutatás célja és kérdései

A kutatás célja egy Hajdú-Bihar Vármegyében működő Gyermekotthoni Központban dolgozó szakemberek megkérdezése volt, akik által megismerhetjük a gyermekotthonban gondozott gyermekek és fiatal felnőttek élethelyzetét, életkörülményeit. Általuk betekintést kaphatunk a gondozott gyermekeket segítő hátránykompenzáló tevékenységekbe és lehetőségekbe, melyek elősegítik a gyermekek későbbi önálló életkezdéshez szükséges képességeik kialakítását. Az interjúk kutatás célja továbbá a megkérdezett szakemberek által választ kapni a gondozott gyermekek kortárs csoportba és társadalmi csoportokba való beilleszkedésének sikerességére, annak segítésének lehetőségeire, valamint a beilleszkedést gátló tényezők megismerésére. Az intézmények és a szakemberek között elengedhetetlen az együttműködés, így fontosnak tartom feltárni a fent említett intézmény interprofesszionális kapcsolatrendszerét és a szakemberek közötti team munka megvalósulását. A lakásotthonok alapvető célja a családi környezet kialakítása, ennek tekintetében kiemelten fontosnak tartom feltárni azokat a módszereket, melyekkel az intézmény konstruálja a lakásotthonban a családi környezet megvalósulását. A szakemberek által a kutatás során készített interjúk segítségével olyan kérdésekre is választ kaphatunk, mint például: Milyen konkrét nehézségekkel kell megküzdeniük az itt élő gyermekeknek a mindennapi élet színtereit tekintve; Milyen nehézségek adódnak a szakmában, a gyermekek nevelésével, oktatásával kapcsolatosan; A gyermekek milyen jövőképpel rendelkeznek, hogyan sikerül motiválni őket a jövőre nézve.

Az interjúkérdések megalkotását alapjául szolgálta a kutatási kérdések megfogalmazása is, melyekre keresem a választ a szakdolgozat kutatási eredményének kiértékelése során.

1. A lakásotthonban gondozott gyermekekre és fiatal felnőttekre jellemzőek-e a szociális alkalmazkodási problémák, amiből kifolyólag számukra jelentősen nehezebb lehet a gyermekotthoni környezetbe való beilleszkedés?
2. Hogyan és milyen formában valósul meg a szakemberek közötti interprofesszionális együttműködés a vizsgált intézményben?
3. Milyen módszerekkel tudják konstruálni a lakásotthonokban a családi környezet kialakítását a gondozott gyermekek számára?

2.2. A kutatás helyszínének bemutatása

Ebben a fejezetben a kutatási helyszín bemutatására kerül sor. A vizsgált Gyermekotthoni Központ Hajdú- Bihar Vármegyében működik, további egységei Komádiban, Berettyóújfaluban, Hajdúszoboszlón és Hajdúböszörményben működnek, melyek együttesen 288 gyermek és fiatal felnőtt befogadására képesek. A vizsgált Szervezeti Egység négy lakásotthonban, különleges lakásotthoni elhelyezési formában biztosít otthont nyújtó ellátást az értelmi sérült gyermekek számára. A Szervezeti Egység lakásotthonai összesen 32 fő gyermek és fiatal felnőtt befogadására képesek, ahol számukra rendelkezésre áll az otthonos, komfortos környezet. A gyermekotthon annak a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermeknek biztosítja a felvételét, aki a Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság szakvéleménye szerint értelmileg akadályozott, különleges szükségletű, de lehetőséget nyújt együttes nevelésre is elsősorban tanulásban akadályozott testvérekkel való elhelyezés okán. Ezen kívül szükség szerint befogad nagykorúvá vált és utógondozói ellátást igénylő fiatalokat. Utógondozói ellátást 18 éves kortól 22, illetve 24 éves korig vehetnek igénybe a gondozott gyermekek. Az intézményi kijelölés alapján biztosítják a gyermekek óvodáztatását és beiskolázását a településen működő intézményben. A gondozott gyermekek 3- 17 éves korú ideiglenes hatállyal elhelyezett, vagy nevelésbe vett gyermekek.

A gyermekotthonban nevelt gyermekek az értelmi akadályozottság mellett társult fogyatékkal, valamint számos egészségügyi problémával küzdenek, ezen kívül a többségre mozgáskoordinációs zavar és tanulási nehézség is jellemző. A szakemberek által kiemelt figyelem irányul a gondozott gyermekek személyiségének fejlesztésére, tanulásbeli lemaradásuk feldolgozására és szabad idejük strukturálására. Az intézmény széleskörű kapcsolatrendszerrel épített ki és együttműködik a gyermekvédelmi hálózatban működő társintézményekkel, szolgáltatókkal, oktatási intézményekkel, támogatókkal, foglalkoztatókkal és a szociális ellátórendszer intézményeivel. Többek között folyamatosan kapcsolatot tart a megyei gyermekpszichiátriával a gyermekek érzelmi labilitása, magatartászavara, túlmozgékonyága miatt.

A lakásotthonok célja a minél magasabb önkiszolgálás eléréséhez szükséges képességek elsajátítása, szinten tartása és fejlesztése, az értelmi funkciók javítása. Az otthont nyújtó ellátás keretében elősegítik a gyermekek számára a teljes körű ellátást, a családi környezetbe való visszailleszkedést előkészítő családi kapcsolatok ápolását, a családjába történő visszailleszkedéshez, önálló életének megkezdéséhez szükséges családgondozást, szükség szerint az örökbefogadás előkészítését.

Az intézmény szervezését és működését meghatározzák az alább említett jogszabályok:

- 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról;
- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésének feltételeiről;
- 2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról;
- 368/2011. (XII.31.) törvény az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról.

2.3. A kutatás módszerének, eszközeinek és a kutatás körülményeinek a bemutatása

A kutatás a félig strukturált interjú módszerével valósult meg, ugyanis ez a módszer lehetőséget ad arra, hogy az előre megalkotott kérdésekhez kiegészítő kérdések társuljanak. Ennek eredményeképpen elkerülhető, hogy hamis képet kapjunk a kiértékelés során és félre értsük a beszélgető partner által elmondottakat. Az interjú módszerével lehetőség nyílik továbbá a mélyebb problémamegismerésre és problémafeltárássra. Interjú során a legcélszerűbb kérdéstípus a nyílt kérdés, melynek alkalmazása során lehetőség van megismerni az interjú alany álláspontját, gondolatait. A leggyakrabban alkalmazott módszer interjúkészítés során az egyéni interjú (Lengyel, 2013).

A kutatás eszközeként alkalmazott interjú főbb kérdései a következők voltak: demográfiai adatok (kor, nem, iskolai végzettség); Milyen szociális közegből származnak az intézményben élő gyermekek; Milyen nehézségek adódnak a szakmában a gyermekek nevelésével, oktatásával kapcsolatosan; A gyermekek milyen jövőképpel rendelkeznek, hogyan sikerül motiválni őket a jövőre nézve; Milyen hátránykompenzáló tevékenységeket tudnak igénybe venni a gyermekek és milyen mértékben; Milyen módszerekkel segítik a szakemberek a lakásotthonból kikerült gyermekek személyes boldogulását, sikeres reintegrációját.

A kutatáshoz szükséges interjúk felvételét a gyermekotthon nyolc szakemberének részvételével valósítottam meg, ennek folyamán egyszerre egy személlyel történt az interjúkészítés. Az interjúk személyes találkozások keretein belül kerültek felvételre, melyet egy személyes egyeztetés előzött meg. A személyes találkozás során felvett interjúkra a gyermekotthonon belül került sor, melynek következményeképpen nyugodt környezetben tudott megvalósulni a szakemberekkel folytatott beszélgetés. Az interjú során feltett kérdésekre érkezett válaszok rögzítése papír alapú jegyzet formájában történt, mivel az interjú alanyok hangfelvétel készítéséhez nem járultak hozzá. A beszélgetések időtartamát tekintve átlagosan egy-egy

interjú 50- 60 percet vett igénybe. Az interjúk felvételére 2024. szeptember és 2024. október között került sor.

A realiztikus kutatási eredmény elérése érdekében többféle munkakörből kerestem meg az interjúalanyokat, négy lakásotthonvezető, egy pszichológus, kettő gyermekfelügyelő és az intézményvezető válaszoltak az előre összeállított kérdésekre. Az interjúk eredményének kiértékelésére az általam készített jegyzet alapján került sor, anonim formában. A megkérdezett szakemberek állandó és rendszeres kapcsolatban állnak a gondozott gyermekekkel, így széleskörű rálátással vannak az ő mindennapjaikra, ismerik a képességeiket és a személyiségüket, valamint a folyamatos kapcsolat fennállásának köszönhetően nyomon tudják követni a fejlődésüket. Az interjúban részt vevő személyek a hozzájáruló nyilatkozat kitöltése által beleegyeztek az interjúval való részvételbe, továbbá tudomásul vették, hogy az általuk adott válaszok kizárólag a szakdolgozati kutatáshoz kerül felhasználásra és annak eredményének kiértékelése anonim formában történik.

2.4. A minta bemutatása

A kiválasztott interjú alanyok valamennyien közvetlen és folyamatos kapcsolatban állnak a gondozott gyermekekkel, ami elősegíti, hogy a kutatás eredménye reális képet mutasson a gyermekek élethelyzetéről. A megkérdezett szakemberek életkori megoszlását tekintve a kutatásban részt vett személyek közül a legfiatalabb 24 éves, a legidősebb pedig 59 éves, nemi megoszlásban hét nő és egy férfi válaszolt a feltett kérdésekre. A megkérdezett szakemberek iskolai végzettségét tekintve a legtöbbjük főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik (hét fő), vagy éppen most végzi az egyetemet (egy fő). Az 1. számú táblázat a kutatásban részt vevő szakemberek demográfiai adatait szemlélteti, leírásra kerül az interjú alanyok kora, neme és iskolai végzettsége.

Interjú/kérdések	Kor	Nem	Iskolai végzettség
I. interjú	47	Nő	Szociálpedagógus
II. interjú	59	Nő	Szociálpedagógus
III. interjú	25	Nő	Pszichológus
IV. interjú	24	Nő	Gyógypedagógus
V. interjú	48	Férfi	Óvodapedagógus
VI. interjú	48	Nő	Óvodapedagógus
VII. interjú	40	Nő	Gyógypedagógiai asszisztens

VIII. interjú	51	Nő	Óvodapedagógus
---------------	----	----	----------------

1. sz. táblázat: Kutatásban részt vett szakemberek demográfiai adatai saját szerkesztés alapján

A korábbi munkatapasztalatok tekintetében egyenlő számban már korábban is gyermekkel foglalkoztak vagy nem a szakmában dolgoztak (három- három fő), két fő esetében pályakezdőkről beszélhetünk, akik még nem rendelkeznek korábbi szakmabeli munkatapasztalatokkal. A legtöbbször (négy fő) 20 éve, vagy több mint 20 éve dolgozik a gyermekotthonban, illetve többen is (két fő) legalább tíz éve dolgoznak az intézményben, szintén két fő csupán egy éve dolgozik itt a megkérdezettek közül. Munkakörök betöltését illetően a kutatásban részt vettek a lakásotthonvezetők (négy fő), a pszichológus (egy fő), a fejlesztőpedagógus (egy fő), a gyermekvédelmi asszisztens és helyettes lakásotthonvezető (egy fő) és a gyermekotthonvezető (egy fő).

2.5. A kutatás eredményeinek elemzése és bemutatása

Ebben a részben kifejtésre kerülnek a szakemberek által megválaszolt kérdések. A felvett interjúk elemzését annak a kérdésnek a kiértékelésével kezdem, amiben a szakemberek megválaszolták, hogy miért választották ezt a szakmát hivatásuknak. Erre a kérdésre nyolc válaszadóból öt szakember úgy nyilatkozott, hogy a gyerekek iránti szeretet miatt választotta ezt a hivatást. Közülük többen (kettő fő) mindig is tudták, hogy szeretnének gyerekekkel foglalkozni. *„Mindig is tudtam, hogy gyerekekkel szeretnék foglalkozni és segíteni nekik”* (IV. interjú).

Három szakembert a segítségnyújtás inspirált a szakmaválasztás során, az V. interjú alany így fogalmazott: *„A gyerekek szeretete és a rajtuk való segítség vezérelt e hivatás felé”*.

Volt olyan válaszadó is, aki az intézményben töltött gyakorlati idő alatt jött rá, hogy mennyire jól érezte magát a gyerekek között és volt, aki megfogalmazta, hogy a családi háttere befolyásolta a szakmában való elhelyezkedés során: *„A családi környezet és a személyes érintettség miatt választottam ezt a hivatást”* (VIII. interjú).

Ennek eredményeképpen a szakemberek egységesen a gyerekekkel kapcsolatos gondolatokat fogalmazták meg válaszul arra a kérdésre, hogy mi motiválja a mindennapok során a munkavégzésben. Négy szakember a gyerekek felől kapott feltétel nélküli szeretet miatt érez motivációt a mindennapokban. Közülük az I. interjú alany úgy fogalmazott, hogy: *„A mindennapos munkavégzésben a gyerekek motiválnak, mert feltétel nélkül tudnak szeretni és jó érzés tőlük pozitív visszajelzéseket kapni”*.

Két interjú alany kiemelte, hogy a gyerekek pozitív fejlődése nagyon motiválóan hat a mindennapos munkavégzésre: „*A mindennapos munkavégzés során a gyerekek szeretete és kötődése motivál, valamint az, hogy kisebb részüknél látványos fejlődést lehet elérni, ami nagy örömmel tölt el. Azonban ez sajnos csak kevés gyereknél figyelhető meg*” (IV. interjú). „*A mindennapok során a gyerekek pozitív fejlődésén látható eredmény, a kihívások és a célok motiválnak, valamint maga a segítségnyújtás és az, hogy nem monoton a munka és minden nap egy új kihívás*” (V. interjú).

Két szakember a kérdésre adott válaszába belefoglalta motiváló tényezőként a munkatársakat is, egyikük ezt mondta: „*A gyerekek és az ők szeretete motivál, valamint a gyerekekhez való kötődés, a személyes fejlődés és a kollégák*” (III. interjú).

Az első két kérdést összegezve elmondható a megkérdezett szakemberekről, hogy a gyerekek szeretete és a rajtuk való segíteni akarás vezérelte őket a hivatás felé, valamint ezek alapján kijelenthető az is, hogy a gyerekek adnak motivációt számukra a mindennapos munkavégzés során, az ő fejlődésük és a pozitív visszacsatolások.

Az interjúk során feltettem azt a kérdést a szakembereknek, hogy milyen szociális közegekből származnak a gyermekotthonban élő gyermekek. Erre a kérdésre egységes válaszok érkeztek, ugyanis mind a nyolc szakember azt felelte, hogy hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családokból származnak.

Varga (2013) szerint a hátrányos helyzet nem az egyéni adottságokra vonatkozik, sokkal inkább befolyásoló tényező a létminimum alatti jövedelem, melynek eredménye, hogy az ilyen helyzetben lévő családok és gyermekek számára csökkennek a lehetőségek. Különösen igaz lehet ez az oktatás területére, ugyanis teljes leszakadást vonhat maga után az alacsony iskolázottság. A családi körülmény a szegénység mellett szintén a hátrányos helyzet hátterében állhat. A családokban megjelenhet az alkoholizáció, ezáltal az érzelmi sivárság, aminek gyakori következménye a szülők felelőtlensége és hanyagsága a gyermekek felé. A gyermek életében a hátrányos helyzet lelkiileg is rossz hatással van, hiszen ez a gyermek nem kaphatja meg azokat a tárgyi feltételeket, amire szüksége van és ez befolyásolja őt a fejlődésben.

Több megkérdezett szakember is kiemelt néhány tényezőt arra vonatkozóan, hogy a hátrányos helyzet miben nyilvánul meg a gondozott gyermekeket illetően. „*Jellemzően halmozottan hátrányos helyzetű családokban élnek, ahol jellemző az alacsony iskolázottság és a munkanélküliség*” (VIII. interjú). „*Hátrányos és halmozottan hátrányos gyerekek kerülnek be az intézménybe, általában ennek oka az alacsony iskolázottság és a szülők nem megfelelő életvitele*” (IV. interjú).

Összességében elmondhatjuk, hogy a gondozott gyermekek jellemzően hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családból származnak és emiatt emelik ki őket a családból. Az is megfigyelhető, hogy a bekerült gyermekek többsége védelembe volt véve a szülők nem megfelelő életvitele és a rossz szociális körülmények miatt. A gondozott gyermekek családi hátterét tekintve gyakori az alacsony iskolázottság és a munkanélküliség is.

Kérdésekre, miszerint milyen nehézségek adódnak a szakmában, a gyermekek nevelésével, oktatásával kapcsolatosan, eltérő válaszok érkeztek. Többen is megemlítették (négy fő), hogy nehézséget jelent a gyerekek súlyos magatartás problémája, ami abból adódik, hogy a családból való kiemelés következményeként sokszor igen komoly érzelmi és viselkedési problémákkal küszködő gyermekek és fiatalok érkeznek a lakásotthonba. A bekerülő gyermekek magukkal hozzák a lakásotthonba az elsajátított mintákat, modelleket, melyek mentén nevelkednek, majd a kiemelés követően a számukra ismeretlen, új környezet, az új társak és szakemberek befolyásolják a mindennapjaikat. Ez a gyermekeknek és az őket gondozó szakembereknek is kihívást jelent. A válaszadók többsége így a gyerekek állapotát, fejlődését, magatartás problémáit emelte ki, ami a legtöbb nehézséget jelenti számukra. Ahogy a következő válaszadók fogalmaztak: *„Sok nehézség adódik a mindennapok során, de kiemelném a gyerekek súlyos magatartászavarát”* (V. interjú). *„Kimondottan nehéz, hogy középsúlyos gyerekekkel foglalkozunk, mivel az egyetemen a normál populációról tanultunk és a fogyatékkal élőket csak érintőlegesen tanultuk. Nehéz a munka során célokat meghatározni, mert a gyerekek nem tudnak azonosulni a kitűzött célokkal”* (III. interjú). *„A gyerekek lassan fejlődnek, emiatt nehéz elérni a fejlődést. Sokszor nehéz megszervezni egy-egy foglalkozást is a gyerekek változó kedélyállapota és figyelme miatt”* (IV. interjú). *„A bekerülő gyermekek sokszor nem értik, hogy mi történt velük, így az ő beilleszkedésük és a család nevelőmunkájának pótlása komoly feladatot jelent számunkra. Ezen kívül fontos, hogy a kiemelés miatt a későbbiekben ne jelentkezzen szocializációs zavar vagy beilleszkedési nehézség”* (VIII. interjú).

Két szakember nehézségként fogalmazta meg a gyermekek alkalmazkodási és beilleszkedési problémáit: *„Nehézséget jelent a gyermekekkel való közös hang megtalálása és a napirend kialakítása, de a beilleszkedés és az elfogadás is nehézséggel jár”* (VII. interjú).

Szintén két fő az idő hiányát és a rengeteg papírmunkát emelte ki nehézségként, ami jelentősen megnehezíti a munkavégzést. *„Az adminisztráció és a rengeteg papírmunka sok nehézséget okoz a munkavégzésben, hiszen az idő hiánya miatt kevés idő marad a pedagógiára”* (I. interjú). *„A papírmunka elvonja az időt a gyerekektől, így az idő hiánya nagy nehézséget jelent a munkában”* (II. interjú).

Ehhez kapcsolódóan tekintem át, hogy milyen konkrét nehézségekkel kell megküzdeniük az itt élő gyermekeknek a mindennapi élet színtereit tekintve. Az előző kérdésre adott válaszok alapján kiemelhetjük, hogy a gondozott gyermekek vérszerinti családjukban való nevelkedésük során már kisgyermekkorban kialakulhat a deviancia, valamint olyan minták épülhetnek be a személyiségükbe melyek a többségi társadalom számára elfogadhatatlanok. Ebből adódóan és sérülésükből fakadóan nehézséget jelent számukra a mindennapok során a mindennapi rutin elvégzése, az eltérő igények és képességek miatt az egymáshoz és az új helyzetekhez való alkalmazkodás, a környezet elfogadása és a tolerancia. Öt szakember az egymáshoz és a szakemberekhez való alkalmazkodási és a beilleszkedési nehézségekhez kapcsolódóan fogalmazta meg válaszáat, ebből ketten így fogalmaztak: *„Legfőképpen az alkalmazkodás, egymás elfogadása jelent nehézséget számukra, valamint az önkontroll és az érzelmek kinyilvánítása”* (VII. interjú). *„Az alkalmazkodás a többi gyerekhez nehézséget jelent számukra, valamint az, hogy eltérő igényekkel és képességekkel rendelkeznek”* (III. interjú). További két fő az eltérő képességekből adódó nehézségeket fogalmazta meg, mely befolyásolja a gyerekeket a mindennapi rutin elvégzésében is. *„A gondozott gyermekek nem ép intellektusú gyermekek, tehát a mindennapok során nehézséget jelent nekik a mindennapi rutin elvégzése”* (I. interjú). *„Nincs időérzékük és pénzfogalmuk, ez nagyban megnehezíti a mindennapi életüket”* (VI. interjú).

Egy fő kiemelte, hogy a gondozott gyermekek számára kihívást jelent a családi kapcsolatok hiánya is, valamint a velük napi szinten kapcsolatban álló és velük foglalkozó felnőttekhez, szakemberekhez való viszonyulás, a nekik való megfelelni akarás és a teljesítési vágy miatt. *„A családból való kikerülést követően a beilleszkedés okoz nehézséget, ezen kívül nehézséget jelentenek a családdal kapcsolatos nehézségek és ígéretések”* (VIII. interjú).

Az utóbbi két kérdésre adott válaszokat összegezve kiemelhetjük, hogy a beilleszkedés, az alkalmazkodás, a magatartásproblémák és az eltérő képességek nehézséget okoznak a mindennapok során mind a gyermekek számára, mind a velük foglalkozó szakemberek számára. Ebből adódóan rengeteg kihívás adódik a szakmában dolgozó emberek számára. Fontos feladat, hogy segítsék és motiválják őket a mindennapok során a hátrányok leküzdésében és az iskolai előmenetelben.

Arra a kérdésre vonatkozólag, hogy tapasztal-e hátrányt, megkülönböztetést másokkal szemben a gondozott gyermekekre való tekintettel, megosztó válaszeredmények születtek. Két interjú alany a megkülönböztetést illetően egyértelműen úgy fogalmazott, hogy nem tapasztal megkülönböztetést a gondozott gyermekekkel szemben. *„Nem, egyáltalán nem tapasztalok megkülönböztetést”* (V. interjú). Míg a többség (öt fő) ezzel kapcsolatban azon a véleményen

volt, hogy bár sokat fejlődött a társadalmi nézőpont, az intézményen belül egyáltalán nem tapasztal megkülönböztetést és hátrányt, de a mindennapi élet színtereit tekintve, az intézményen kívül még mindig éri őket diszkrimináció. *„Intézményen belül egyáltalán nem tapasztalok megkülönböztetést, hiszen szegregált intézmény. De intézményen kívül biztosan érné őket megkülönböztetés. Ettől függetlenül van lehetőségük megmutatni magukat”* (VIII. interjú). *„Intézményen belül nem tapasztalok megkülönböztetést a gyerekekre nézve, de intézményen kívül gyakori, hogy megbámulják őket, sajnálják őket és esetleg tartanak tőlük. Ezt mutatja az is, hogy külső színtereken úgy hívják őket, hogy államisok”* (IV. interjú).

Bár a gondozott gyermekek származási családja nem tudja biztosítani számukra a megfelelő életkörülményhez szükséges feltételeket, azonban az intézmény ezeket a feltételeket igyekszik biztosítani. Összességében a szakemberek válaszaikban kiemelték, hogy az intézmény folyamatosan törekszik a gondozott gyermekek társadalmi reintegrációjának és hátránykompenzációjának megvalósítására. Mindezt olyan tevékenységekkel igyeksenek megvalósítani, mint a közösségi programokon, eseményeken való részvétel, melyek felhívják a figyelmet a közösségi támogatás fontosságára.

Ehhez kapcsolódóan azt a kérdést tettem fel a megkérdezett szakembereknek, hogy milyen hátránykompenzáló tevékenységeket tudnak igénybe venni a gyermekek és milyen mértékben, melynek megválaszolása során többen (öt fő) az intézményen belül és kívül megvalósuló hátránykompenzáló programokat és tevékenységeket sorolták fel, melyek segítenek a hátrányok leküzdésében. Néhányan (három fő) pedig a szakemberek általi segítségnyújtás felől közelítették meg a kérdésre adott választ.

Az intézmény szakemberei és pedagógusai a hátránykompenzáló tevékenységeket és programokat, a foglalkozásokon és a különböző eseményeken való részvételt nagyon fontosnak tartják. A gyermekeknek számos programon és rendezvényen van lehetőségük részt venni, amivel az intézmény igyekszik elősegíteni a gondozott gyermekek társadalmi reintegrációját, de ezen kívül van lehetőségük intézményen kívüli, városi rendezvényeken is megmutatni magukat. *„Állandó jelleggel vesznek részt pályázatokon, városi rendezvényeken, ezekkel is segítve a társadalmi reintegrációt”* (II. interjú alany). *„Egész sok hátrányos helyzetűeknek szóló programon részt tudnak venni, többek között pályázatokon is”* (IV. interjú alany).

A szakemberek nagymértékben hozzájárulnak a gyermekek hátránykompenzáló tevékenységeihez az oktatás és a gyermekotthon felől is, többek között a szakemberek általi segítségnyújtás, a fejlesztő foglalkozások tartása és a gyógypedagógiai segítségnyújtás által. *„A gyermekotthonon belül pszichológus és fejlesztő pedagógus foglalkozik a gyerekekkel. Az iskola logopédust, kutyaterápiát és gyógytornászt biztosít. Ezen kívül táncszakkörökön és*

pályázatokon vesznek részt állandó jelleggel, melyek nagymértékben segítenek a hátrányok leküzdésében” (I. interjú alany). „A lakásotthonban mentorrendszer működik, mely ápolja a személyes kötődést és a kapcsolatokat, továbbá olyan hátránykompenzáló tevékenységek működnek, mint a közösségi szolgálat és a különböző integrációs tevékenységek” (VIII. interjú alany).

A következő kérdésre, miszerint szakemberként hogyan tud részt venni a segítő folyamatokban, hogyan tudja támogatni a gyermeket az iskolai előmenetelében többen (öt fő) megfogalmazták, hogy a mindennapos kapcsolattartás a szakemberekkel és a velük való interprofesszionális együttműködés nagyban hozzájárul ahhoz, hogy részt tudjanak vállalni a segítő folyamatokban. Az intézmény szakemberei között megvalósuló együttműködés segíti a munkát abban, hogy folyamatosan nyomon tudják követni a gyermekek tanulmányi fejlődését, iskolai előmenetelét. Ennek sikeréhez hozzájárul az is, hogy az iskola a lakásotthonok közelében található, így a gyermekotthon szakemberei napi szinten kapcsolatot tartanak az iskolai pedagógusokkal. Ezen kívül az érzelmi támogatás, az alkalmazkodás és a családi légkör megteremtése az, amivel elősegítik a gyermekek tanulmányait, de nem utolsó sorban a tanulásra való motiválás is nagyon fontos. *„Mivel a lakásotthonhoz közel van az iskola, így napi szinten tartjuk az iskolával a kapcsolatot, ami szerencsés helyzet a gyermekek iskolai előmenetelének tekintetében. Az intézmény biztosítja ennek érdekében a tárgyi feltételeket, például a tanszereket. Szakemberként részt veszünk az iskolai szülői értekezleteken, biztosítjuk a napi szintű iskolába járást” (I. interjú).*

„Az érzelmi biztonság nyújtása és a családi légkör megteremtése az, amivel hozzá tudunk járulni a gyermekek előmeneteléhez” (V. interjú).

„Érzelmi támogatással, az önkiszolgálási feladatok elsajátításával és folyamatos segítséssel tudunk részt venni a segítő folyamatokban. A tanulmányi előmenetelt tekintve rendszeresen érdeklődünk az iskola felől, team munkában dolgozunk a többi szakemberrel együtt és rendszeres beszélgetéssel tudjuk támogatni a gyermekeket” (VII. interjú).

A gondozott gyermekek esetében az oktatási intézmény a pályaválasztással kapcsolatos lehetőségekről szóló tájékoztatást megkapja, illetve személyes tapasztalatokkal is rendelkezik. Az intézmény szakiskolai képzést tud biztosítani számukra, ezért esetükben ennek elvégzését preferálják a szakemberek és a pedagógusok. *„A továbbtanulás előtt álló tanulók esetében a gyermekvédelmi gyámokkal közösen a 8. évfolyamon kezdenek el foglalkozni a pályaválasztással. A gyermekotthonban élő gyermekek számára is fontos a továbbtanulásra való felkészítés, nagy hangsúlyt fektetve a képességek fejlesztésére, az eredményes társadalmi beilleszkedés feltételeinek megteremtésére. A gyermekekkel közösen egy pályaaorientációs*

kérdőívet töltenek ki, pályaválasztási algoritmus segítségével, komplex önértékelésre épülő kérdéssorok megválaszolásával feltérképezték a gyermekek irányultságát, érdeklődési kompetenciáit, majd visszajelzést kaptunk arról, hogy milyen terület áll hozzájuk igazán közel” (VIII. interjú alany). Fontos megemlíteni, hogy a lakásotthoni közösség hatását hangsúlyozva a közös programok, a közös szabadidős tevékenységek során a gyermekek olyan élethelyzetben találják magukat folyamatosan, amelyek alkalmasak valamilyen erkölcsi- társadalmi minta megteremtésére, illetve átadására. Ezek a viselkedésminták számukra szokássá válnak és a magatartást szabályzó tényezőkké alakulnak.

A következő kérdésben arról kérdeztem a szakembereket, hogy milyen mértékben jellemző, hogy származási családjukkal tartják a kapcsolatot a gyermekek. Nyolc interjú alanyból hat azt a választ adta, hogy a szülőkkal való kapcsolattartás nem rendszeres és nagyon kevés gyermek tartja a kapcsolatot a származási családjával, ugyanis az a tapasztalat, hogy a szülők nem élnek ezzel a lehetőséggel. Akinél mégis előfordul kapcsolattartás, még náluk is sok esetben ösztönözni kell a szülőket. *„Nagyon kevés nevelt gyermek tartja a kapcsolatot a származási családdal, de akivel mégis előfordul kapcsolattartás, érzelmileg nem kötődnek hozzájuk”* (V. interjú). *„A gyermekotthonban összesen 17 gyermeknek valósul meg folyamatos kapcsolattartás keretében látogatás, ebből 7 gyermeknek van lehetősége időszakos kapcsolattartásra, hosszabb hazautazásra (2-3 nap), de csak az iskolai, tanítási szünetekben kerülhet sor erre, amennyiben a gyámhivatali határozat lehetőséget nyújt arra, hogy egyeztetés alapján az intézményen kívül is találkozzanak adott időben, helyen és hozzátartozónál”* (VIII. interjú).

Néhány szakember (két fő) szerint a gyermekeknek megvalósul a kapcsolattartás az intézményben, ők így fogalmaztak: *„Legtöbbeknek van lehetősége kapcsolattartásra, de az a tapasztalat, hogy a szülők nem élnek ezzel a lehetőséggel és emiatt kevesebb az, aki tartja a kapcsolatot a gyermekkel”* (III. és IV. interjú alany).

A következő kérdésem az volt, hogy hogyan valósul meg a családi környezet biztosítása a lakásotthonban. Az interjúalanyok egységes választ adtak, ugyanis többen is (hat fő) megfogalmazták válaszukban, hogy a gyermekekkel kialakított családi légkör, az ünnepek és a hagyományok tartásával próbálják leginkább hangsúlyozni a családi környezet megvalósulását. Néhányan (két fő) kitértek válaszukban a tárgyi feltételek és a nevelőkkel, gondozókkal megvalósuló szeretetteljes kapcsolat megvalósulására is.

Összességében mindenki fontosnak tartja és igyekszik a családi környezetet és hangulatot megteremteni a gyermekek számára, különféle módszerekkel. Például így fogalmazott az I. interjú alany: *„A családi környezet biztosításába bele tartozik, hogy a gondozott gyermekek teljes körű ellátásban részesülnek, velük szemben a szakemberek, nevelők és gyermekfelügyelők*

következetes és szeretetteljes nevelési stílust alkalmaznak. Biztosítjuk a családi hangulatot, ennek érdekében megtartjuk az ünnepeket és a hagyományokat”. „A lakásotthonok létszáma kevés, családi közegre emlékeztető környezet, a családi környezet a születésnapok, névnapok és hagyományok megtartásával is megvalósul” (III. interjú). „A tárgyi feltételek megteremtésével, a munkakörnyezettel és a napirend betartásával valósul meg leginkább a családi környezet biztosítása. Ezen kívül lehetőség van közösen szabadidős programokon, kirándulásokon részt venni. Az is hozzájárul a családi környezet megteremtéséhez, hogy egy lakásotthonon belül különböző korú gyermekek kerülnek elhelyezésre” (IV. interjú). Összességében elmondható, hogy a lakásotthonok külső és belső környezete is úgy került kialakításra, hogy az szolgálja a gyerekek biztonságát, kényelmét, otthonos legyen, megteremtse a nyugodt tanulás, ismeretszerzés, kulturális, sport és egyéb szabadidős tevékenységek feltételeit.

Az együttműködésre és a kapcsolatokra való tekintettel a következő kérdésre, miszerint milyen szakemberekkel állnak kapcsolatban az itt élő gyermekek és milyen minőségű és mértékű a kapcsolattartás, nagyjából egységes válaszokat kaptam az interjúk során. Nyolc interjú alanyból hat felsorolta azokat a szakembereket, akik rendszeres kapcsolatban állnak a gondozott gyermekekkel: *„Gyógypedagógusokkal, akikkel napi szintű a kapcsolattartás, pedagógusokkal, akikkel általában jó a kapcsolat. Ezen kívül pszichológussal és szociálpedagógussal is rendszeres a kapcsolattartás”* (VI. interjú). *„A pszichológus, a fejlesztő pedagógus, az iskolai pedagógusok, a házi gyermekorvos, a pszichiáter, a szakorvosok, a gyámok/gondnokok és a gyermekjogi képviselő rendszeresen kapcsolatot tartanak a gyermekekkel és jó viszonyt ápolnak velük”* (I. interjú). A gyermekek és szakemberek közötti kapcsolat minőségéről a II. interjú alany a következőket mondta el: *„A gyermekekkel kapcsolatban álló szakemberek elfogadják a gyermekeket és jó viszonyt ápolnak velük, ők rendszeresen és állandóan kapcsolatban állnak a gyermekekkel”. „Minden szakemberrel és ezen kívül is minden emberrel pozitív kapcsolatban állnak”* (VII. interjú).

Ezt követően arra kérdeztem rá, hogy milyen szolgáltatások érhetők el a lakásotthonban élő gyermekek részére az intézményen belül. Öt szakember válaszában megfogalmazta, hogy a gyermekotthonban gondozott gyermekek részére teljeskörű ellátást biztosítanak, melybe beletartozik az étkezés, a ruháztatás, az összkomfortos családi ház biztosítása, az egészségügyi szolgáltatások és a tárgyi feltételek biztosítása, valamint ide tartoznak a szabadidős és sporttevékenységek is. *„A gondozott gyermekek teljeskörű ellátásban részesülnek, melybe beletartozik, hogy napi ötszöri étkezést kapnak, plusz zöldséget, gyümölcsöt és édességeket. Ezen kívül a lakásotthonokban elérhető szolgáltatások a tévé, az internet és a klíma is biztosított*

számukra” (VII. interjú). *„A lakásotthonon belül teljes körű ellátás biztosított a gondozott gyermekek számára, melynek része az étkeztetés, a ruháztatás és az egészségügyi szolgáltatások biztosítása”* (II. interjú).

Néhány szakember (három fő) ezt a kérdést az oktatás felől vagy pedig a gyermekotthonon belül megvalósuló rekreációs foglalkozások és tevékenységek felől közelítette meg. *„Fejlesztő pedagógusi megsegítés, pszichológiai segítség, speciális szükségletek esetében gyógytorna, színház, mozi és táborokba való látogatás”* (VI. interjú). *„Vannak rekreációs szolgáltatások, melyek a szabadidő hasznos eltöltésére irányulnak, mint a foglalkozások, hittan, kutyaterápia, gyermekotthon által szervezett rendezvények, nyári üdülések, külső intézmények szabadidős szolgáltatásai”* (VIII. interjú).

Összességében elmondható, hogy az intézményben megvalósuló szolgáltatások a gyermekek igényeit, szükségleteit és jogait szolgálja. Ezek a szolgáltatások biztosítják a kitűzött célok és feladatok elérését. A szolgáltatások szervezése során kiemelten fontos a különböző szakemberek közötti együttműködés. A hasonló vagy azonos érdekelttség alap a szociális munka gyakorlatában, mely az emberek által közösen meghatározott célban, közös cselekvésben realizálódik. A különböző szakmák közötti együttműködést a szakemberek közötti folyamatos tevékenység fejezi ki (Budai, 2009).

A megkérdezett szakemberek válaszaikat arra a kérdésre, hogy a gyermekek milyen jövőképpel rendelkeznek, hogyan sikerül motiválni őket a jövőre nézve, különböző nézőpontok szerint fogalmazták meg. A kérdésre adott válaszok elemzésénél külön foglalkozok a jövőképpel kapcsolatos, és külön a motiváló tényezőkkel kapcsolatos kérdések elemzésével.

A jövőkép tekintetében egyenlő arányban születtek eltérő vélemények. négy szakember fogalmazta meg azt, hogy a gondozott gyerekek jövőképe nem reális, illetve esetükben nem hagyományos értelemben vett jövőképről beszélhetünk. Szintén négy fő beszélt arról, hogy a gondozott gyermekek jövőjének biztonságát az intézményi elhelyezés szolgálja leginkább, ugyanis a gyermekvédelmi rendszerből kikerülve a magas praktikus intelligenciával rendelkező, az önálló életvitelre alkalmas fiatalok számára a támogatott lakhatási forma jelent megoldást, ahol párkapcsolatot tudnak kialakítani és segítséggel képesek elhelyezkedni a munkaerőpiacon. Azok, akiknek állapotuk nem teszi lehetővé, hogy ilyen formában éljenek, ők felnőtt szociális intézménybe kerülnek. A gondozott gyermekek jellemzően 18 éves kor alatt gyámság alatt, 18 éves kor felett pedig gondnokság alatt állnak. *„Az intézmény elősegíti a hazagondozást, de ez nagyon ritkán valósul meg, így jellemző, hogy egy felnőtt szociális intézménybe kerülnek”* (II. interjú).

„Önálló életre soha nem lesznek képesek a gondozott gyermekek, de az intézmény elősegíti a hazagondozást, a családdal való kapcsolattartást és a minél nagyobb önállóság elérését. Ennek érdekében aktívan bevonjuk őket a háztartási munkába, a sütés és főzés tevékenységekbe és a kerti munkába is. Igyekszünk megtanítani nekik a pénzhasználatot és a városi közlekedést” (I. interjú). Az intézményi elhelyezés mellett a gondozott gyermekeknek lehetőségük van szakmát tanulni, majd azzal elhelyezkedni a munkaerőpiacon, ezzel kapcsolatosan fogalmazta meg gondolatait a IV. interjú alany: *„A munkalehetőségekre való tekintettel vannak, akik szakiskolába tudnak bekerülni, a többiek pedig részs szakmát tanulnak. A tanult szakmában van lehetőségük elhelyezkedni a képességükhöz mérten”*. Volt olyan szakember is, aki egyértelműen ezt a választ adta: *„Nincsen önálló jövőképük és önálló életvitelre alkalmatlanok, emiatt gondnokságra szorulnak”*. Ezzel ellentétben a VII. interjú alany így fogalmazott: *„Van jövőképük és a normál körülményeket szeretnék megteremteni”*.

A kérdés második felével kapcsolatban, miszerint hogyan sikerül motiválni őket a jövőre nézve kiderült, hogy sok gyermeket a felnőtt élet és a családba való visszakerülés motivál. Az intézmény és a gyermekekkel foglalkozó szakemberek mindennapi feladatát képezi az önálló életre való felkészítés és az életre nevelés. *„A pozitív énkép erősítése és a motiválás mindennapi feladat”* (VII. interjú). *„Sokan tisztában vannak azzal, hogy szociális intézménybe kerülnek, de az a tapasztalat, hogy ezt természetesnek veszik. A felnőtt élet tudja motiválni őket, valamint vannak, akik bíznak abban, hogy visszakerülnek a családba”* (III. interjú).

A kutatás során feltett utolsó két kérdést összevonva elemzem, melyre kapott válaszok alapján kiderült, hogy milyen módszerekkel segítik a szakemberek a lakásotthonból kikerült gyermekek személyes boldogulását és sikeres reintegrációját, valamint tartják-e a kapcsolatot az intézményből kikerülő fiatalokkal. Az intézmény azáltal igyekszik segíteni a kikerülő gyermekek személyes boldogulását, hogy az intézményből való kikerülést megelőzően a kikerülő fiatalokkal együtt meglátogatják és megismerik azt az intézményt, ahova kerülni fognak, ennek érdekében az intézmény javaslatot tud tenni az elkerülés előtt a gyermekek leendő gondozási helyére. Ezen kívül pszichológus segítségével készítik fel a gyermeket az intézményváltásra, valamint a szakemberek legfontosabb szerepe ebben az, hogy a gyermeket felkészítsék az önálló életre, az önellátásra. *„Amíg a gyermekotthonban nevelkednek az önállóságra nevelés módszerével, támogatással és az érzelmi támogatással segítjük. Áthelyezés után ez az érzelmi kötelék és támogatás szintén megmarad”* (VII. interjú). Többen megfogalmazták azt is, hogy a kikerülést leginkább azzal tudják segíteni, hogy továbbra is kapcsolatot tartanak a gyerekekkel és érdeklődnek későbbi életük alakulásáról. *„Lehetőség szerint nyomon követjük és kapcsolatot tartunk a kikerült fiatalokkal”* (II. interjú).

Egyértelműen mind a nyolc interjú alany azt a választ adta, hogy az intézményből kikerült gyermekekkel továbbra is tartják a kapcsolatot, nyomon követik fejlődésüket és későbbi életük alakulását. Ez a kapcsolattartás többféle módon is megvalósulhat, például telefonon történő kapcsolattartás keretein belül, vagy pedig személyes látogatások alkalmával. A VI. interjú alany a következőket fogalmazta meg: *„Tartjuk a kapcsolatot a kikerülő fiatalokkal, meghívjuk őket különböző rendezvényekre, rendszeresen jönnek vissza a gyermekotthonba látogatni, de innen is látogatják az elkerült fiatalokat”*. *„Rendszeresen visszavárjuk őket nagyobb rendezvényekre és látogatások alkalmával is van lehetőség kapcsolattartásra”* (VIII. interjú). Ezen kívül az intézmény lehetőséget ad arra a kikerülő fiatalnak, hogy a költözést megelőzően megismerje azt az intézményt, ahova kerülni fog: *„A kikerült fiatallal együtt a költözés előtt megismerjük és meglátogatjuk azt az intézményt, ahová kerülni fog”* (IV. interjú).

Többen megfogalmazták azt is, hogy a kikerülő fiatalok személyes boldogulását azzal is támogatják, hogy a kikerülést követően is kapcsolatot tartanak velük. *„A kapcsolattartás megmarad a gyerekek és az őket ellátó intézmény között”* (III. interjú). *„Lehetőség szerint kapcsolatot tartunk a kikerült gyermekekkel, nyomon követjük a fejlődésüket és későbbi életük alakulását”* (I. interjú).

Összességében elmondható, hogy az intézmény nagyon fontosnak tartja a kapcsolatok ápolását a kikerülő fiatal felnőttekkel. A megkérdezett szakemberek által adott válaszokból kiderült, hogy a kapcsolattartást lehetőség szerint megteszik, akár telefonon vagy személyesen rendszeresen érdeklődnek a kikerült fiatalok életének alakulásáról. A személyes kapcsolattartás megvalósul az intézményi látogatások alkalmával, rendszerint hívják vissza az elkerült fiatalokat nagyobb rendezvényekre és programokra, amikre rendszeresen vissza is látogatnak az intézménybe. Ennek megvalósulására van lehetőség például a tavaszi visszaváráó rendezvényen is, amit kifejezetten az elkerülő fiatal felnőttek visszavárására alapítottak meg.

Összefoglalás

A dolgozat elméleti részében bemutatásra került a gyermekvédelem és ehhez kapcsolódóan az olyan alapfogalmak, mint a gyermekvédelmi gondoskodás, a gyermekvédelmi szakellátás, ezen belül a különleges szükséglet, az utógondozói ellátás és a fogyatékoság, mint a téma szempontjából releváns fogalmak kerültek kifejtésre. Ezt követően szakirodalmak elemzésével került ismertetésre a gyermekvédelem rövid története, főként Veczkó (2007) szakaszolását alapjául véve. Továbbá bemutatásra került a magyar gyermekvédelem rendszere és célja az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény tükrében. Ezen belül a magyar gyermekvédelmi szakellátás, majd a lakásotthonok fogalmának, típusainak és működési sajátosságainak leírása következett.

A dolgozat kutatási témája a gyermekotthonban gondozott gyermekek életkörülményei és későbbi önálló életkezdési esélyeik, mely napjainkban nagyon aktuális a szakellátásba kerülő gyerekek növekvő számát tekintve, különös tekintettel arra, hogy a szakellátásba utalt gyerekek közül egyre többen különleges szükségletűnek minősülnek. A kutatás során szakembereket kérdeztem meg, akik egy Hajdú-Bihar Vármegyében található különleges gyermekotthon dolgozói. A kutatás kiértékelése során a szakemberek szemszögéből, a velük készült interjúk alapján kaphattunk betekintést a gyermekotthonban gondozott gyermekek életébe, általuk ismerhettük meg a gyermekek életkörülményeit és élethelyzetét. Az interjúkérdésekre adott válaszok által megismerhettük a szakemberek véleményét a gyermekvédelmi szakellátás keretein belül megvalósuló lakásotthonokban gondozott gyermekek életkörülményeiről és további életkezdési esélyeikről. Ezáltal feltártuk az intézmény kapcsolatrendszerét, az intézmények és a szakemberek közötti interprofesszionális együttműködés megvalósulását, amire rendkívül fontos kiemelt hangsúlyt fektetni a gyermekek fejlődése és iskolai előmenetele érdekében.

Mind ezek után az első kutatási kérdésünk az volt, hogy a lakásotthonban gondozott gyermekekre és fiatal felnőttekre jellemzőek-e a szociális alkalmazkodási problémák, amiből kifolyólag számukra jelentősen nehezebb lehet a kortárs csoportba való beilleszkedés. Az interjúk során kapott válaszok alapján kiderült, hogy a gyermek családból való kiemelésének következményeképp a lakásotthonokba rendszerint olyan gyermekek érkeznek, akik igen komoly érzelmi és viselkedési problémákkal küzdenek. A bekerülő gyermekek sokszor nem értik, hogy mi történt velük, így számukra jelentősen nehezebb a beilleszkedés, az egymáshoz és a szakemberekhez való alkalmazkodás. Így többek között nehézséget jelent számukra az

érzelmeik kinyilvánítása, egymás elfogadása és az önkontroll. A gyermekotthonba kerülő gyermekekben már sokszor a vérszerinti családban kialakulhat a deviancia, ez által az új környezet, az új társak és szakemberek befolyásolják a mindennapjaikat. Ebből adódóan és sérülésükből fakadóan nehézséget jelent számukra az eltérő igények és képességek miatt az egymáshoz és az új helyzethez való alkalmazkodás, a környezet elfogadása és a tolerancia.

Második kérdésünk, hogy hogyan és milyen formában valósul meg a szakemberek közötti interprofesszionális együttműködés a vizsgált intézményben. Alapvetően a szakma sikerességét meghatározza a szakemberekkel való együttműködés, a team munka megvalósulása, ami elengedhetetlen a segítő folyamatokban. Az együttműködés ugyanis elősegíti, hogy a szakemberek nyomon tudják követni a gyermekek tanulmányi előmenetelét, készségeik, képességeik fejlődését. A jelen kutatásban vizsgált intézmény szerencsés helyzetben van ebből a szempontból, hiszen az oktatási intézmény a lakásotthonok szomszédságában található. Így a gyermekotthon szakemberei mindennapos és közvetlen kapcsolatot ápolnak az iskolai pedagógusokkal és az iskolai szakemberekkel. A tanulmányok teljesítése fontos feladat, azonban ehhez elengedhetetlen a gyermekek felé nyújtott érzelmi támogatás, az alkalmazkodás, a folyamatos motiválás és a családi légkör megteremtése. A hátrányok leküzdése érdekében a gyermekotthonban nagy hangsúlyt fektetnek a közösségépítésre. Ennek érdekében különféle hátránykompenzáló tevékenységeket, programokat, foglalkozásokat és eseményeket rendeznek meg, melyek elősegítik az erkölcsi- társadalmi minta megteremtését és átadását. Az intézményi programokon kívül rendszerint városi, intézményen kívüli eseményeken vesznek részt, ahol szintén van lehetőségük megmutatni magukat. Az intézményen belüli, szakemberek közötti kapcsolatok ápolásán kívül az interjúk kutatás során elemzett válaszok alapján megerősíthetjük, hogy a vizsgált intézmény fontosnak tartja az intézmények közötti kapcsolat kiépítését és fenntartását is. A sikeres segítő munka érdekében a gyermekotthon együttműködik a gyermekvédelmi hálózatban működő társintézményekkel, szolgáltatókkal, oktatási intézményekkel, támogatókkal, foglalkoztatókkal és a szociális ellátórendszer intézményeivel, folyamatosan kapcsolatot tart a megyei gyermekpszichiátriával is.

Harmadik kérdésünk, miszerint milyen módszerekkel tudják konstruálni a lakásotthonban a családi környezet kialakulását a gondozott gyermekek számára. A válaszokból kiderült, hogy az intézmény nagy hangsúlyt fektet a családi légkör megteremtésére, mindezt elsősorban az ünnepek és a hagyományok tartásával próbálják a leginkább hangsúlyozni. Rendszerint ünneplik a születésnapokat és névnapokat is. A családi környezet megvalósulása a lakásotthonok külső és belső környezetére való tekintettel is megvalósul, hiszen úgy lettek kialakítva, hogy az szolgálja a gyermekek biztonságát, kényelmét, otthonos legyen és

megteremtse a nyugodt tanulás, ismeretszerzés, kulturális, sport és egyéb szabadidős tevékenységek feltételeit. A lakásotthonok családi környezetének megvalósulásához hozzájárul, hogy a lakásotthonokban kevés fő kerül elhelyezésre, így az alacsony létszám is családi érzetet kelt. Az ott elhelyezett gyermekek koedukáltan, nem szerint differenciáltan kerülnek elhelyezésre, ez is elősegíti azt, hogy egy családként éljenek együtt. Bár nem vérszerinti testvérek, de sokszor annak tekintik egymást és úgy viselkednek egymással, ami a családi légkör kialakítását segíti elő. A lakásotthonok felszereltségét tekintve egy családi ház mintájára minden megtalálható, a különböző helységek a megfelelő tárgyi feltételekkel vannak ellátva.

Összességében a Gyermekotthoni Központ Gyermekotthonában elhelyezett gyermekek számára az intézmény biztosítja a mindennapi élethez szükséges feltételeket, ami miatt a gondozott gyermekeknek nem kell a hátrány érzésével megküzdniük. A mindennapi élet színtereit tekintve biztosított a gyermekek oktatása, egészségügyi ellátása, teljes körű ellátása és különböző közösségi rendezvényekre való bevonása, melynek okán a társadalom szerves részévé válhatnak.

Irodalomjegyzék

- 1) Balogh Karolina, Gregorits Péter, Rácz Andrea (2019): *A gyermekvédelmi intézményrendszer működési környezetének vizsgálata a 'gyermekvédelem mint szolgáltatás' értelmezési keretrendszer tükrében*, Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat, 30. évf., 3. szám, 26-42.
- 2) Balogh Vivien, Nagy Nikoletta és Solymosi Petra Emma (2021): *A család szerepe a munkavállalásban egyetemisták körében*,. Különleges Bánásmód, 15. évf. . 7. szám, 7-19.
- 3) Budai István (2009): *Interprofesszionális együttműködés a szociális munkában*, Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat, 20. évf. 5. sz., 83-114.
- 4) Dajnoki Krisztina, Balázs- Földi Emese (2016): *Diszkrimináció a munkaerőpiacon*, Közép- európai közlemények, 9. kötet, 3. szám, 150-165.
- 5) Czirják Attila (2008): *A gyermekvédelem története, Az 1997. évi gyermekvédelmi törvény megszületéséhez vezető út*, Budapest, Rubeus Egyesület
- 6) Herczog Mária (2007): *A gyerekek családból való kiemelésének - intézményi elhelyezésének - megelőzése, elkerülése*, Budapest
https://pkg2009.gportal.hu/portal/pkg2009/upload/614923_1242719757_03795.pdf
(Letöltés dátuma: 2024.09.10.)
- 7) Herczog Mária (2013): *Szakellátásban élő gyermekek és a korai iskolaelhagyás*, Budapest
https://oktataskepzes.tka.hu/content/documents/Projektek/2013/QALL/qall_szakellata_s_esl_herczog_maria.pdf (Letöltés dátuma: 2024.09.10.)
- 8) Kereki Judit (2010): *A fogyatékos és az ellátáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségei a korai életszakaszban*, Kolosi Tamás és Tóth István György (szerk.), Társadalmi Riport, Budapest, TÁRKI Kiadó, 348-71.
- 9) Lengyelné Molnár Tünde (2013): *Kutatástervezés*, Eger, Médiainformatikai Kiadványok, Eszterházy Károly Főiskola
- 10) Mező Ferenc (2021): *Különleges bánásmód*, Debrecen, Debreceni Egyetem, Interdiszciplináris folyóirat, VII. évf., 2. szám, 7-19.
- 11) Molnár Zsuzsanna (2024): *Különleges nevelőszülők helyzete Hajdú- Bihar Vármegyében*, Hajdúböszörmény, Debreceni Egyetem, Szakdolgozat
- 12) Neményi Mária, Messing Vera (2007): *Gyermekevédelem és esélyegyenlőség*, Kapocs, 6. évf., 1. szám, 2-19.

- 13) Rákó Erzsébet (2011): *A gyermekvédelmi szakellátás helyzete*, Debrecen, Alkotó Műhely, 6. sorozat
- 14) Rákó Erzsébet (2012): *Gyermekevédelmi ismeretek – módszertani segédanyag a gyermekjóléti gyermekevédelmi ismeretek elsajátításához*, Szeged, Belvedere Meridionale
- 15) Rákó Erzsébet (2014): *Gyermekevédelmi intézményben elhelyezett gyermekek életkörülményei*, Szeged, Belvedere Meridionale
- 16) Rákó Erzsébet és Erdei Ildikó (2024): *Magyarországi helyzetkép az alternatív gondoskodás lehetőségeiről, különös tekintettel a gyermekotthoni, nevelőszülői elhelyezésre*, Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat, 10 (3), 63-81.
<https://doi.org/10.18458/KB.2024.3.63> (Letöltés dátuma: 2025.01.05.)
- 17) Resperger Richárd (2012): *A gyermekevédelmi szakellátás Magyarországon: a családközei elhelyezés helyzete*, Sopron, Nyugat- magyarországi Egyetem Kiadó, 1. évf., 2. szám, 130-142.
- 18) Resperger Richárd (2014): *A magyar gyermekevédelem a változások tükrében, kiemelten a gyermekevédelmi szakellátás a 21. század elején*, Sopron, Nyugat- magyarországi Egyetemi Kiadó, PHD értekezés
http://doktori.uni-sopron.hu/id/eprint/465/20/Resperger_t%C3%A9zis_magyar.pdf
(Letöltés dátuma: 2023.12.22.)
- 19) Soltész Evelin (2018): *A gyermek családban való nevelkedése, mint gyermekevédelmi alapelv érvényesülésének nehézségei*, Szakdolgozat Budapest, Opuscula Iuvenum Excellentissima
<https://antk.uni-nke.hu/tanszekek/civilisztikai-tanszek/opuscula-iuvenum-excellentissima> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 20.)
- 20) Varga Aranka (2008): *Gyermekevédelem és iskolázottság*, Pécs, Pécsi Tudományegyetem, PHD értekezés
<https://www.proquest.com/docview/3141892202/fulltextPDF/2F2E7AB82B4E4CB7PQ/1?accountid=15756&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses> (Letöltés dátuma: 2024.12.27.)
- 21) Varga Aranka (2013): *Hátrányos helyzet az új jogszabályi környezetben*, Iskolakultúra, 23(3-4), 134–137.
<https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21383> (Letöltés dátuma: 2025.01.05.)

- 22) Varga Szabolcs (2009): *Problémás gyermek- problémás gyakorlat*, Magiszter, Módszertani folyóirat, 7. évf., 3-4. szám, 44-61.
- 23) Veczkó József (2007): *A gyermekvédelem szervezeti és tartalmi reformjai*, Szeged, k.n.

Felhasznált jogszabályok

- 1) 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
- 2) 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
- 3) 15/1998. NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
- 4) 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

Mellékletek

1.sz. melléklet

1. Kora/neme/iskolai végzettsége?
2. Milyen előző munkatapasztalatokkal rendelkezik?
3. Milyen munkakört tölt be és mióta dolgozik a jelenlegi munkahelyén?
4. Meséljen magáról, miért választotta ezt a hivatást?
5. Mi motiválja a mindennapok során a munkavégzésben?
6. Milyen nehézségek adódnak a szakmában, a gyermekek nevelésével, oktatásával kapcsolatosan?
7. Milyen szociális közegből származnak az itt élő gyermekek?
8. Milyen konkrét nehézségekkel kell megküzdeniük az itt élő gyermekeknek a mindennapi élet színtereit tekintve?
9. Tapasztal-e hátrányt, megkülönböztetést másokkal szemben a mindennapi élet területein?
10. A gyermekek milyen jövőképpel rendelkeznek, hogyan sikerül motiválni őket a jövőre nézve?
11. Szakemberként hogyan tud részt venni a segítő folyamatokban, hogyan tudja támogatni a gyermeket az iskolai előmenetelében?
12. Milyen hátránykompenzáló tevékenységeket tudnak igénybe venni a gyermekek és milyen mértékben?
13. Milyen mértékben jellemző, hogy származási családjukkal tartják a kapcsolatot a gyermekek?
14. Milyen szakemberekkel állnak kapcsolatban az itt élő gyermekek és milyen minőségű és mértékű a kapcsolattartás?
15. Milyen szolgáltatások érhetők el a lakásotthonban élő gyermekek részére az intézményen belül?
16. Hogyan valósul meg a családi környezet biztosítása?
17. Milyen módszerekkel segítik a szakemberek a lakásotthonból kikerült gyermekek személyes boldogulását, sikeres reintegrációját?
18. Tartják-e a kapcsolatot az intézményből kikerülő fiatalokkal?